

Ціна 2.00 дол.

НОВІ ДНІ

• NOWI DNI •

УКРАЇНСЬКИЙ УНІВЕРСАЛЬНИЙ ЖУРНАЛ

РІК XXXIII.

СІЧЕНЬ — 1982 — JANUARY

Ч. 1 (383)

NOWI DNI

A Ukrainian Monthly published every month
except August by the Nowi Dni Co. Ltd.
in Toronto, Ont., Canada

Editor-in-Chief: M. Dalney (on leave)

Second Class Mail Registration Number 1668
International Standard Serial Number ISSN 0048-1017

Засновник і редактор 1950-1969 П. К. Воліняк

Видає

Спілка "НОВІ ДНІ" з обм. відповідальністю

РЕДАГУЄ КОЛЕГІЯ

Мар'ян Дальний -- головний редактор

(у відпустці)

Члени Редколегії: Тоня Горохович, Василь І. Гришко,
Дмитро Кислиця, Олексій Коновал, Іван Манастир-
ський, Карпо Роговський.

Адміністратор — Григорій Мороз, тел. 252-4553

РІЧНА ПЕРЕДПЛАТА:

КАНАДА — 15 доларів

США — 15 доларів

АВСТРАЛІЯ — 14 австрал. доларів

Всі інші країни рівновартість 15 доларів
американських.

Чеки і грошові перекази випусувати на
"NOWI DNI".

НАШІ ПРЕДСТАВНИЦТВА:

В Австралії:

Mr. T. Myronenko, P. O. Box 302
Parramatta, N. S. W. 2150 Australia

У Великобританії:

Mr. A. Bondarenko, 78 Kensington Park Rd.
London W. 11, England

На Чикаго і околиці:

Mr. D. Hrushetsky
2635 Spruce Street
River Grove, Ill. 60171, USA

На Філадельфію і околиці:

Mr. S. Jewsevskyj,
420 Woodhaven Place, Philadelphia, Pa. 19116
USA

На Тандер Бей і околиці:

Mr. P. Swyrydenko, 133 Bethune Street
Thunder Bay "F", Ont. P7C 2G4

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ:

NOWI DNI

Box 126, Postal Station "N"
TORONTO, ONT., CANADA
M8V 3S4

У ЦЬОМУ ЧИСЛІ ЧИТАЙТЕ:

Павло Тичина — ЗОЛОТИЙ ГОМІН	1
Микола Ковшун — НА СВЯТВЕЧІР	2
Ю. С-вій — 25-ЛІТТЯ ЗГАСЛОЇ ТВОРЧОСТІ М. РАДИША	7
Остап Тарнавський — ЕВДЖЕНІО МОНТАЛЕ	8
Евдженіо Монтале — ПОЕЗІЇ	9
Петро Одарченко — ДМИТРО МИКОЛАЙОВИЧ РЕВУЦЬКИЙ	11
А. Галан — ЦІННА, ПОТРІБНА КНИГА	13
Л. Терещенко — КІНОРЕЖИСЕР ОЛЕКСАНДЕР ДОВЖЕНКО	14
А. Глинін — ЧОТИРИСТАЛІТТЯ ОСТРОЗЬКОЇ БІБЛІЇ	16
О. Ярошівський — ДЕЩО ПРО М. ХВИЛЬОВОГО	17
Олена Несіна — КОЛИ І ЧОМУ ЛЮДИНА ПОЧАЛА ХОДИТИ НА ДВОХ НОГАХ?	19
Леся Богуславець — НА ПРОЩУ ДО РІДНОЇ ЗЕМЛІ	20
Віталій Бендер — ЯК І ЧОМУ ЗГИНУЛИ ДИНОЗАВРИ?	22
Ігор Качуровський — МІКОЛОГІЧНА ЛІРИКА	25
Віктор Топчій — ВОСЬМИЙ ДЕНЬ	26
Василь Чапленко — МУХА В ХАТІ	29
М. Ж. — ПОСМЕРТНА ЗГАДКА (М. С. АКСЮК)	31
ЛИСТИ ДО РЕДАКЦІЇ	31
Петро Одарченко — УКРАЇНСЬКА МОВА В АМЕРИЦІ (30)	32

На першій сторінці обкладинки:

Павло Григорович Тичина (фото 20-их років)

- Передруки і переклади дозволені за поданням джерела.
- Статті з поданими іменами авторів не конче висловлюють погляди редакції.
- Незамовлених матеріалів редакція не повертає.
- Редакція не відповідає за зміст платних оголошень і застерігає собі право виправляти і скорочувати надіслані матеріали.

Література, наука, мистецтво, суспільне життя

Павло ТИЧИНА

ЗОЛОТИЙ ГОМІН

(Скорочено*)

Над Києвом — золотий гомін,
І голуби, і сонце!
Внизу —
Дніпро торкає струни...

Предки.
Предки встали з могили;
Пішли по місту.
Предки жертви сонцю приносять —
І того золотий гомін.
Ах, той гомін!...
За ним не чути, що друг твій каже.
Від нього грози, пролітаючи над містом, плачуть, —
Бо їх не помічають.
Гомін золотий!

Уночі,
Як Чумацький Шлях срібlistу куряву простеле,
Розчини вікно, послухай:
Слухай:
Десь в небі плинуть ріки,
Потужні ріки дзвону Лаври і Софії!...
Човни золотії
Із сивої-сивої Давнини причалюють.
Човни золотії.
...З хрестом,
Опромінений,
Ласкою Божою в серце зраний
Виходить Андрій Первозваний.
Ступає на гори
: Благословенні будьте, гори, і ти, ріко мутній!
І засміялись гори,
Зазеленіли...
І ріка мутній сповнилась сонця і блакиті —
Торкнула струни...
Уночі,
Як Чумацький Шлях срібlistу куряву простеле,
Вийди на Дніпро!
...Над Сивоусим небесними ланами Бог проходить,
Бог засіває.
Падають
Зерна
Кришталевої музики.
З глибини Вічності падають зерна
В душу.

І там, у храмі душі,
Над яким у недосяжній високості в'ються
голуби-молитви,

Там,
У повнозвучнім храмі акордами розцвітають,
Надхненими, як очі предків!

— — — — —
— — — — —

То Україну
Ча всі часи неслави благословляв хрестом
Опромінений,
Ласкою Божою в серце зраний
Андрій Первозваний.
І засміялись гори,
Зазеленіли...

— — — — —
— — — — —

Зоряного ранку припади вухом до землі —
...ідуть.

То десь із сіл і хуторців ідуть до Києва —
Шляхами, стежками, обніжками.

І б'ються в їх серця у такт

— ідуть! ідуть! —

Дзвенять, немов сонця, у такт

— ідуть, ідуть! —

Там над шляхами, стежками, обніжками.
Ідуть!

І всі сміються як вино:

І всі співають, як вино:

Я — дужий народ,

Я молодий!

Вслухався я в твій гомін золотий —

І от почув.

Дививсь я в твої очі —

І от побачив.

Гори каміння, що на груди мої навалили,

Я так легенько скинув —

Мов пух...

Я — невгасимий Огонь Прекрасний,

Одвічний Дух.

Вітай же нас ти з сонцем, голубами.

Я дужий народ! — з сонцем, голубами.

Вітай нас рідними піснями!

Я — молодий!

Молодий!

*) Написано в день проголошення української державності — 22 січня 1918 року. Автор теж народився у січні — року 1891-го.

НА СВЯТВЕЧІР

Розділ із повісті "Месниця Мавра"

От і Різдво на порозі. А там і Йордань. Та які ж там свята людям без церкви й попа? Церква на колодці. На дзвіниці гайвороння жирує та виють уночі сичі. Коли почалася Пилипівка і коли їй кінець, людям невтямки. Їли не за приписами давніх традицій і батьківської віри, а коли хто що запопав. І вилежаний просіл, і масні оселедці, й золотаста тарань, і підсмалений гречаний оладок — усе це жило тільки в пам'яті, як спогад з далекої казки. За офіційним календарем, творці нових традицій витравлювали з душі всі святощі, що вросли в єство людям цілими віками. Та Пилипова родина жила ще за своїм, народним календарем. Знали, коли початок і кінець посту. Знали і день наступного Різдва, щоб зустріти його в чистій, світлій хаті. Десь серед тижня вигадавши погожий морозяний день, Ганна з Маврою заходилися чепурити хату й хатину. Пилип туго натяг між коморою і шовковицею довгі віжки, якими він колись обмотував снопи на возі, щоб не розсувалися під час возовиці. Порозвішували всяке хатнє шмаття й одержу: рядна, ліжники, свитки й кожухи. Подушки поскладали горою на ослін. А самі білили стіни, стелю, мастили глиною з коров'яком долівку, вохрою підводили піч та припічок. Надвечір все це перетрушували, перебивали і, легенько ступаючи по долівці, встеленій пахучою житньою соломою, вносили з передсвятковим свіжим духом у хату.

Напередодні Святвечора Ганна зварилася великий горщик узвару, щоб за добу добре настоявся. Увечері всі викупалися в шаплиці. Спершу Івась і Маруся. А пізніше, як вони поснули, всі дорослі. Ганна й Мавра рук не чули — насовалися чавунами та золіллями, гріючи воду в печі. Зрання святвечорового дня пекли та варили. Цілий піст Ганна з Маврою все одривали, приховували та економили на Святвечір, на Різдво. Хоч і темненько все було, та ще своє, не прохане й не старцьоване з колгоспу. З полудня Мавра гриміла лядою, витягаючи із скрині рушники та обруси. Ще материзинні й бабизинні, з пишно вишитими павичами, півниками, голубами та квітами, і в хрестик, і гладдю. Вся хата сповнювалася подихом таємничості й урочистої радості. Усе, усе прибирало передріздвяного саява: і розмальовані памороззю шибки, і рушники на образах та стінах, і застелений білим рядном піл, і маленька вишиванка з піраміди подушок у кутку. Тремтячий світлячок лямпадки відбивався безліччю вогнів у золотій оздобі ікон на цілий покуть. На лаві, в кутку — узвар, кутя, хліб. Важким колоссям над ними схилився дідух. Та найпривабливішим місцем над усім був широкий під обрусом у мережку стіл, накритий полив'яними мисками й полумисками з борщем, ку-

тею й пирогами. Посередині в ганчарських поставцях — три свічки. Великі, з жовтого воску. Сама Ганна топила й сукала.

Коли на заході зтужавіла загроза й вечірня зоря яскравіше зазоріла, Ганна нагорнула з печі в покришку жару, кинула в нього пучку ладану й подала Пилипові, щоб він обкадив хату, сіни й хатину. З цими пахощами вливалось в душу нез'ясовне, яке тільки приходить кожному у великі свята, почуття. Очі всім світилися іншим, ніж то буває щодня, поглядом. Говорили стримано, лагідно. За Пилипом усі вкликали на коліна помолитись. Чисті, причесані, в білих сорочках. Пилип проказував молитви. За ним впівголоса Ганна, син, невістка, внуки. Починав Пилип з "Ім'я і Сина", потім "Отче наш", "Богородицю". Коли він проказав, що "Породила Спаса душ наших", Івась і Маруся зиркнули на ікону, де Боже Дитя сиділо на руках у Богоматері. Їм уздрілося, що в світлі лямпадки Дитя ожило, заморгало очима, усміхнулося личком. Від того дітям ставало радісно й легко, як тим янголам, що літали понад кучерявими хмарами. Закінчив Пилип своєю мовою, в якій дякував Богові, що ушасливив їх дожити до цього Різдва. По молитві сідали до столу, кожний на своє узвичаєне місце. На покуті — Пилип і Ганна. Поруч Санько. Збоку Мавра. Навпроти діда й баби — внуки. Івасеві й Марусі горіли очі, дивлячись на пироги. Цілий день мати й баба стримували їх від спокуси. Святвечора мусіли ждати. Вони з вигляду знали, який із чим пиріг. Оті пузаті, помащені олією, то, звісно, з картоплею і капустою. З трьома ріжками й червоними запеченими на них намистинками — то з калиною. Ну, а вузенькі, з двома вічками на кінцях, то й так видно, що з маком. Їм, звичайно, хотілося б почати з останніх, але шкода й думки. Де ж таки видано, щоб борщ із грибами й сушеними в'юнами та їсти з солодкими пирогами з маком? То все на потім, на закуску, на кінець. Тож і треба було брати до борщу пироги з картоплею або з капустою.

З лівого боку столу лежала полив'яна миска догори дном і дерев'яною ложкою на ній. Івась глянув на цю миску, потім на бабу Ганну й спитав.

— Бабусю! А навіщо ота миска там?

— Навіщо? — глянувши на всіх, перепитала Ганна. — То так годиться. Для бездомної заблуканої душі.

— А хіба й до нас ця душа прийде? — далі цікавився Івась.

— У Святвечір ця душа до всіх приходить, — пояснювала Ганна. — Тільки її ніхто не бачить. Хіба з волі Божої, буває, у тварі старця або сироти в хату зайде.

Івась дивився на бабу широкими очима. Не

знав, чи вірити їй, чи ні. Чи правду вона говорить, чи тільки для годиться, як у тій казці, проказуваній бабою на грядущий сон. Та в цю хвилину Мавра поставила на стіл миску з кутею й вихопила Івасеву увагу з непевних питань. А він і Маруся були такі падкі на ласощі. А тут, перед очима, і кутя з ситою, і пироги з калиною на меду, і найсмачніші з маком. Та найбільшою потіхою проймалися діти, коли Мавра ставила посеред столу велику в квітах полив'яну миску з узваром. Чого в ньому тільки не було: вишні, сливи, груші, яблука. Темний та липкий, як вино. Сушні тісно в мисці. Груші випиналися довгими хвостиками по самі вінця. Діти вдавалися до хапанки за щастям.

— Оце моя! — хапав Івась рукою за довгий брунатний хвостик і витягав з миски маленьку круглу гниличку.

— А це моя! — вхопила Маруся за куценький хвостик, вмочивши пальці в юшку, і витягла з узвару половину м'ясистої розрізаної "дулі".

— Твоє щастя! — заздро мугикнув Івась.

— Ложки візьміть! Хапасте руками, — не стерпівши, гримнула Мавра.

Діти послушали. Схопивши подовгасті грушеві ложки, почали глибоше сягати по вишні й сливки, сьорбаючи узвар.

Дорослі вечеряли спокійно, не хапаючись. Говорили стримано, скупі. Часом збігалися короткими поглядами. Якось несміло, винувато. І знову топили очі в мисці, щоб приборкати тяжкі думки, що гризли душу, що болем стискали серце. Тінь журби глибокою печаттю лежала кожному на лиці. Адже і Санько і Мавра, і Ганна, й Пилип добре відчували й розуміли, що цього Святого вечора не одна хата не долічується когось із рідні. Не одна перевернута миска з ложкою, обмита сльозами, чекатиме на вирвану або вбиту душу з сім'ї. Не привітають удосвіта віршувальники з Різдом. Не прославляють Новонародженого звідарі. Не заспівають колядниць "До дівки Марусі прийшли гостоньки". Не замкає "Коза" з гурту чоловіків і молодичь. Не понесуть Ганнині внуки вечері дідові Омелянові й бабі Христі.

Кипчалася вечеря. Усі наїлися й напилися всього, чим нагородила щедра земля. Не встиг Пилип вдатися до вдячної молитви, як знадвору хтось постукав. Усі насторожилися. Змовкли. Поглядами ніби одні одних питають: чи не вчулося їм? Прислухаються. Удруге постукало, — дужче.

— Таж хтось таки стукає до нас, — зі страхом чи то з цікавістю озвався Пилип. — А піди, Саньку, надвір, виглянь.

Санько вибіг. Усі, очікуючи, втопили очі в двері, оббиті на обочинах "бабою", щоб не втікало з хати тепло. За якусь мить заскрипіли двері і в клубах густої пари хтось увійшов. Коли пара розвіялася, усі в прибулій пізнали гайдамацьку матір — бабу Кизилиху. За нею увійшов Санько.

— З Святим вечором поздоровляю, люди добрі! — привіталася Кизилиха.

— Спасибі! І вам того бажаємо, — відповіли Ганна з Пилипом.

— Не прогнівайтесь, дорогі, що посміла я хату вашу холодити.

— Не журіться цим, бабусю! Вистачить тепла й для вас, — виходячи з-за столу, щиро привітала Ганна Кизилиху.

Івась торкнув ліктем Марусю.

— Глянь, Русю! Наша баба, мабуть, правду казали. І до нас прийшла заблукана жива душа.

— Цить! — перепинила брата Маруся.

Вони обоє зі страхом і цікавістю дивилися на згорблену постать чужої баби. На її закахлюбі тремтячі руки, довгий ціпок, на ноги, обмотані шматтям, на латану-перелатану свиту, на руду хустку з лантуха, з-під якої зиркали дві вуглини її запалилих сльозами очей колись вродливої жінки, пошарпаної життям, зацькованої новими паннами за сина, що в 1918 році пішов у гайдамаки.

— Минула б я вашу хату. Не на хліб горьований повадилася. А горе, горе... — Не домовла Кизилиха, обірвала.

— Не журіть себе цим, бабусю. Ми раді поділитися шматком хліба, доки й нас Бог милує. Правда, ми вже повечеряли, але й ваша доля не вмерла. Вистачить. Давайте вашого ціпка сюди, в куток, у кочерги. Самі сідайте до столу. Призвольтеся, що Бог послав. Беріть піріжечки. Оце з картопельок, а оце з капустою. Мавро, на-сип бабусі борщу.

Щиро припрошувала Ганна. Мавра взяла зі столу перевернуту миску з ложкою, насипала з горщика борщу й поставила перед Кизилихою.

— Спасибі тобі, дочко, — подякувала Кизилиха й глянула на Мавру таким глибоким співчутливим поглядом, що їй зробилося млосно. Перехрестилася, взяла з миски піріг, поцілувала.

Важко вечерялося гайдамацькій матері. Хоч очима вона всього, мабуть, спробувала б, та старими пеньками не перемелеш. Вона ламала пирога, вибирала пучками картоплю, довго жувала, а припечений тулубець мочила в юшці борщу. Мутними очима дивилася як блимають свічки. Щось інше, видно, лежало важким каменем на душі. З цим іншим вона ладна б сама й до Бога відійти. Та чи не гріх забрати в могилу те, що належить цим добрим людям? Хоч воно страшне, невідхильне, та, думалось їй, найстрашніше відійти з цього життя, не довідавшись про нього. А їй, гайдамацькій матері, заповіли донести сюди, в Пилипову хату, останню волю мучениці. І вона донесла. Баба Кизилиха. У Святий вечір, коли кожна жива душа сповнюється сили глибокої віри, надії, що народжений Дух у Христі визволить людину від гріхів, злоби, страху, крові і мук.

Діти ловили очима кожний рух Кизилихи. Вона їм видавалася не така, як всі навколо старі люди. Таких, мабуть, приводить у хату Сам Бог. У Святий Вечір. Як баба Ганна казала. Тепер вони їй вірили.

Повечерявши, баба Кизилиха тричі перехрестилася, подякувала. Сумно подивилася на всіх, Довго, пильно, з глибоким жалем спинилася поглядом на Маврі.

— Простіть мене, дорогі! І ти, Пилипе, і ти Ганю! А найбільше ви, любі діти... І ти, Мавро, і ти, Саньку, — схиливши низько голову, почала Кизилиха. — Простіть, що не радощі принесла вам у хату, а горе й смуток чорний.

Терпким передчуттям дихнуло на всіх від цих Кизилишиних слів. Дивно зглянулися. Чи не хвора вона, бува, що все торочить про якесь лихо? — кожний запитував себе в думках.

— Не турбуйтеся, бабусю, — пробував Пилип заспокоїти гайдамацьку матір. — На світі немає вже, мабуть, такого лиха, щоб не переступило порога нашої хати. Усе в Божій волі. А заглянули до нас, то спасибі вам. Чесні люди кожній душі раді в Святий вечір.

— Спасибі й вам за це, — дякувала Кизилиха, не знаючи, як почати про те, з чим вона прийшла до Пилипової хати. — Нехай Бог охоронить вас від лиха і зла. Та не з цим я до вас прийшла. Не по милостиню насущного. А-а...

Спинилася баба на слові, показуючи очима на дітей. Ганна, догадуючись у Кизилишиній інтимності, наказала дітям.

— Діти! Біжіть на піл. Там у запічку торбина з насінням і горішками. Цятайтеся там собі на полу.

Дітям того тільки й треба. Скочивши на піл, вони витягли велику торбину з рукава Мавриної сорочки, повну смаженого соняшникового насіння й кабачків з горішками. Залускало насіння на молодих зубах, зацокали катані горішки.

Ганна, Мавра й Санько, підсунувшись ближче до баби, пильнували, щоб не згубити якогось слова з того, з чим прийшла вона в їхню хату. Кизилиха, глянувши чуло на всіх, спинилася збляклими очима на Маврі, довго ворушила губами, кінчиком рудої шмати витирала очі, ніби вагаючись діткнутися нестерпно вразливої рани.

— Простіть, що до вашого горя я ще нового принесла. А найбільше тобі, дочко, Мавруню... Твоя Матуся... Христя... — ковтала сльози баба, — заповіла вам усім довго жити...

— Мати?! Де?! Коли?! Як?! — зраненим птахом скрикнула Мавра.

— О, Боже наш! Змилуйся й охорони! — Ганна. Санько зиркнув на батька.

— Чи в своєму розумі гайдамацька мати? — подумав він.

— Потерпіть, дорогі... Потерпіть... Усе розкажу... Все...

І поплила тиха, журбою напоєна, сльозами обмита оповідь гайдамацької матері — Кизилихи.

Помандрувала вона до сестри в Багачку, щоб перебути Різдво в рідні. Та де там? І холодно в сестри, і голодно. Не зважилася на крихту обкраяного хліба. Попрощалася і... пішла. По дорозі зайшла на станцію. Зогрітись кришку. А там ні тепла, ні добра. Ногою нема де ступити. Людей на камені, що в моровицю. Хто з немочі спить. Хто доходить. А хто вже на Божій дорозі. Не знесло старе серце. Вийшла на холод, на мороз. Може вздрить попутню підводу? Підвезе в село. Завернула за ріг станції, за штахети. А звідти, з-поміж тополь, хтось замахав рукою. Та хто б міг подумати, що стара Кизилиха комусь потріб-

на? Пішла далі. А серце шепоче — оглянься. Озирнулася. Ні. Хтось таки кличе її до себе. Побрела глибоким снігом туди. Ближче. А там жінка. Сидить у снігу. Наче в купі старого лахміття щось іще живе ворухиться. Придивляється Кизилиха, пригадує, чи не знає, бува, хто вона така. Не пізнає.

— Не пізнаєте, бабусю? — ледве вимовила жінка.

— Ні, страднице, не пізнаю, — відпогїла Кизилиха, відчуваючи в голосі цієї жінки відгук когось знайомого, далекого.

— Та ж я ... Омелянова жінка... Христя... — видушила з себе Маврина мати.

— Христя? О, Боженьку!.. — вистогнала гайдамацька мати, припадаючи поцілунком до Христини руки. Та не руки то вже були, а набряклі колоди. Все обличчя їй у пухирях. Припухлі очі й порепані губи лисніли сукровицею. З-під якоїсь шмати на голові стирчало біле волосся. Христя доживала останні дні, години.

— Чого ви, Христе, тут? — болісно запитала Кизилиха.

Христя, важко дихаючи, ледве чуто розповіла. У дорозі чоловіків відділили від етапу. Її повезли на північ з дочкою. На якомусь полустанку зникла дочка. Чи то втікла вона, чи десь кати загнали, — не знала. Довго розпитувала, шукала. Не знайшла. В іншому місці сама утекла. Три місяці пробивалася до рідного краю. І голодом бита. І страхом гнана. І собаками цькована. Так і допленталась сюди. До своєї станції. А далі не сила. Не підведеться. Ноги не несуть.

— Голубонько!... Бабусю!... — благала очима й слабим голосом Христя. — Чи не нагледіли б ви якоїсь підводи? Одвезти мене в село. Я вже чую, мені не жити. Та нехай хоч свої діти закриють мені очі. Нехай поховають мене в рідну землю.

— Добре, Христе, — схопилася на ноги Кизилиха. — Побіжу, пошукаю.

Та й подибала дрібненьку гайдамацьку матір до постюго підвід. А їх там не ясно. Ближче кручені залубні, запряжені парою добрих коней. Але такі, звісно, не про них, а про начальство партійне. Про нових панів. Туди ліпше й не підходить. Та аж в кінці конов'язі Кизилиха назирила одну просту конячку, вкриту свиткою, запряжену в рожнаті сани. Візник, прикрившись рядном, щось мляво жував. Баба спитала його, чи він, бува, не з села Зарічанського.

— А звідти, звідти, — відповів візник. — А ви що б хотіли, бабо?

— Чи не підвезли б туди болящу жінку? — з надією спитала вона.

— А хто ж та боляща? Чи не з розкуркулених, бува? — гостро докинув візник.

— Ох, сину, сину! — простогнала Кизилиха. — Не гріши такими словами. Сам не знаєш, що тобі Господь зготує на завтра. Тобі заплатять за труди.

Візник по цих бабиних словах якось зм'якнув, привітніше спитав.

— А де ж та боляща?

— Там, за станцією.

— Ну, то поїхали, бо вже пізно. Щоб завидна дістатися додому.

Візник стяг з коня свитку й кинув на сани. Сили обоє й поїхали. Біля станції візник нетерпляче спитав.

— А де ж та ваша жінка боляща?

— Там, за штахетами. Між тополями, — пояснювала Кизилиха. Заждіть хвилю. Я її сюди підведу.

Кизилиха радо кинулася до того місця, де покинула немічну Христю. Прибігла. Метнула очима сюди-туди. Немає Христі. Злякалася. Подумала. Чи не помрячилося їй у голові? Чи не мана яка водить нею тутеньки? Так ні ж. Осьдечки сніг витовчено між тополями. Тож далєбі, Христя тут таки була. Руки їй цілувала. Розгублена, схвильована, Кизилиха глипнула очима по другий бік станції, де вона побачила велику машину, якою возять вугілля, мішки або дрова. Страшним здогадом стрепенулося їй серце. Кинулася туди. Прибігла до машини. А в ній — повно. І мертвих, і доходяг. У задку зіскулилася Христя. Стрілася поглядом з Кизилихою. Безнадійно заворушила губами. Щось невиразно сказала. Кизилиха змолилася до водія з червоною зіркою на шапці.

— Служивий! Голубчику! Дайте мені оцю жінку болящу. Он підвода для неї в село. До дітей... Не договорила Кизилиха. "Служивий" визвірився й люто гукнув:

— Бабо! Тікай звідділь, бо й тобі таке буде!

Гримнув лядою, заскреготав гаками, сів до попутника в машину і... поїхали.

Мавра, обхопивши руками голову, впала на стіл. Ганна не мала сухого місця в хустці, витираючи очі. Санько й Пилип не мали стриму слюзам. Вони текли їм, як топлений жовтий віск із свічки. У хаті запала тиша. Гнітюча, важка. Усі, схиливши голови, закам'яніли, ніби в останній хвилині над могилою найдорожчої людини. З полу долітало гостре цокання горішків, наче хтось забивав цвяшки в домовину.

Першою озвалася Кизилиха.

— Простіть, дорогі, що не радощів принесла вам, а горе. Я сама не знала, що мені робити. Чи розказати про все, чи минути вашу хату? Промовчати. Та гріх великий, думалося мені, не помолитися всім за душу мучениці. От і прийшла, щоб передати материн заповіт вам усім.

— Спасибі вам, тіточко, що зайшли, — озвався на те Пилип. — Ми не гніваємося. Болить, правда, серце і плаче душа за муки людські, та не видко їм кінця. Тож помолимося тепер усі гуртом за страдницю матір. Якщо Христя жива, нехай Господь обдарує її силою стати на ноги, повернутися в рідну хату. А відійде в Божу оселю, то нехай Бог уділить і їй місце серед праведних мучеників.

Усі встали й обернулися обличчями до образів, що сяяли в світлі лампади й свічок. З палким благанням в очах молилися до Богородиці й народженого дитяти Христа. Молилися мовчки, без слів. Серцем, душею, розумом. З найглибшим почуттям, якого не втиснеш у найбарвистіші слова. Молилися, як кожна людина, що втратила всі шляхи до порятунку й останню надію покладала

на Творця Світу, що єдиний ще може відхилити катового меча від безвинної жертви. Цим глибинним духом молитви сповнилася хата. На полу принишкли діти.

По молитві Кизилиха витерла краєчком хустки очі. Мутними очима перебігла по сумних обличчях господарів, довше спинившись на Маврі. Від цього погляду Мавру обдало якоюсь життєдайною силою, теплом. Щось недомовлене променило з її старих очей. І любов материнська, і співчуття, і заповітність.

— Не скорби, Мавро! Кріпись! — тихо звернулася Кизилиха. — Божої волі не вгадати. Усіх шляхів Його не звідати. Мук людських Він не простить. Кара ката не мине. У полум'ї згорить! Ні вода, ні сніги, ні крига його не врятує. Молися, дочко, до матері! Материна молитва з дна моря винесе. З немочі душевної очистить. Серце силою споїть. Молися...

Кизилиха замовкла. Перехрестилася.

— Дякую Богові й вам за теплу хату, за щирий хліб, за ласку. А тепер я вже й піду.

З напутніх слів Кизилихи Мавра наче збудилася, стрепенулась, отверезіла пам'яттю, зігнала стерпність тіла.

— Нікуди ви, бабусю, проти ночі не підете. Заночуєте в нас, — твердо сказала Мавра.

— Та вам і самим тут тісно, — несміливо забідалася Кизилиха.

— Нічого, не журіться. Вистачить місця й вам. Сідайте тут на лаві, спочиньте, поки я трохи попораюсь і постелю вам постіль.

Мавра метнулася по хаті. Поприймала зі столу порожні миски. Велика миска з-під узвару не втрималася в руках, хряпнула об долівку, розбилася. Усі стримано йойкнувши, з острахом глянули один одному в очі. Але ніхто не зронив ні слова. Кизилиха, важко зідхнувши, подумала: То чиясь душа відійшла з цього світу. Так вірилося в людей, коли щось розіб'ється у Святий вечір.

Мавра витягла з печі окріп, перемила біля мисника посуд, переполоскала й поскладала в челястях догори дном пересушити. Підбила між піччю і полом солому, накрила чистим рядном, поклала в голову подушку, прикривши всю постіль добрим кожухом.

— Отут, бабусю, ви будете спати, — звернулася Мавра до гості.

— Спасибі тобі, дочко! Нехай Господь нагородить тебе світлим розумом та міцним серцем.

Побажавши всім спокійної різдвяної ночі, Мавра з Саньком пішли до себе в хатину. Пилипова сім'я лагодилася спати. Ніхто вже не вдавався до розмов. Та й про що говорити? Що не зачепиш — рана. Нестерпна, болюча. Про останню навіть страшно згадувати. Розвереджувати до самої білої кости. Пилип поліз на піч. Ганна, позмітавши з полу лушпиння, почала слати постіль онукам і собі. Погасила свічки на столі. Лягла поруч онуків. Кизилиха нишком помолилася Богу й, облягаючись на своїй постелі, довго шелестіла соломкою. Діти про щось тихо шепотіли між собою. Вдивлялися сонними очима в пільму, потемну, врозисту, в якій має народитися Сам Христос. Усе в хаті набирало іншого тону, барви, звуку. І дідух у кутку, і вікна в паморозі, і стіни

в барвистих рушниках. Та найбільшу привабу крив у собі живий вогник, що пробивався крізь зелене скельце лямпадки, розливаючись золотим сійвом на іконах. З часом на нього ніби хтось дихне. І вогник тоді раптом стрибне вгору, затремтить, затанцює, заворушаться тіні навколо, чорні, гривасті. Мати Божа. Її Дитя...

Передріздвяний сон міцно облігся в бідній Пилиповій хаті. Зрідка десь у кутку шкробала миша. З-під запічка весело сюрчав цвіркун.

Мавра не плакала. Від Кизилишиної розповіді про повіз мертвяків з її ще живою матір'ю зціпило в ній кров, зкліщило всі гальма. Ніщо нічому не давало прорватись. Почуття обривало думку. Ненависть спалювала жаль. Волю гальмувало безвілля. Де ж вихід? У чому порятунк? Мучило Маврину істоту. Сльозами й жалем не скуєш загати проти мук, знущань і неволі, якими мордують Україну. Щось інше мусить бути. Що розтоплює кригу душі. Що здирає полуду з очей. Розбиває страхи на порошок. Але що саме? Як? Мавра не схопить, не знає. Десь глибоко воно ворухнеться в душі. Росте, визріває, настановує, кличе. Та сутність потрібного розпливається в хаотичних думках. Аморфна, без певного голосу, без обличчя.

Санько відчував, що з Маврою діється щось непевне. Хвилювався за неї. Але мовчав, не говорив. Боявся вибуху. Маврині серце за долю матері увібрало в себе стільки болю, що страшно навіть подумати. Найменше співчуття могло б обернутися в нестерпну уразу. Не чекаючи на Мавру, Санько сам почав слати постіль. Він усе робив так, як робила завжди Мавра. Порозкладав подушки, відгорнув ліжник, роздягся, сів і, звисивши ноги з ліжка, чекав на Мавру, що закам'яніло стояла перед вікном, вдивляючись у нічну пітьму, в якій нічого не бачила. Санько чуло, тепло обізвався.

— Мавро! Пізно вже. Будемо спати.

Мавра спалахнула, ніби того тільки й ждала. Обернулася до Санька й саркастично різонула.

— Спати!... Спати!... Ми тільки й знаємо, що їсти, спати і... пла-ка-ти!...

— Мавро! — підступивши босими ногами до Маври, благально обізвався Санько. — А що ж нам робити в нашому безборонному стані?

— Що-о?! — скипіла Мавра. — Ось що!...

Вона зірвала з голови хустку й скрутила її джгутом.

— Задавити!... Повісити ката!...

— Якого?

— Луня!...

— Чи ти не здуріла? — злякався Санько.

— Ні-і!... Зарізати!... — погрозно вирвалося з Мавриної душі.

Мавра вігнула хусткою на долівку, а сама кинула до шевського стільця. Шарпнула начинням, шпурнула копилком у кутку, схопила ножа, яким Санько обтинав підошви і, стрясаючи ним у повітрі, закричала.

— Зарізати!... Пошматувати катівське серце собакам!... Розтягти падло по смітниках...

— Отямся, Мавро! — благав Санько — Ти сьогодні заріжеш Луня, а завтра інші схоплять тебе, батька, матір, мене.

— Нехай беруть! — невгавала Мавра. — Усіх не наберуться. Кров'ю заллються. Ненавистю задуляться. Доки ж нас вириватимуть із села, як баранів? Скидатимуть у яри? Затягатимуть на бантину? Це він... Лунь загнав матір живою у прірву з мертвяками! Батька з сестрою в сніги! Катерину Біленьку в петлю! Півсела у колгоспне пекло. Я уб'ю його!...

Мавра до болю в руках стискала ножа. Це вкрай перелякало Санька. Він добре знав Маврину вдачу. У хвилини збурення вона ставала страшна. На все рішуча і здатна. І погроза вбити голову колгоспу Луня не видавалася йому вже такою неймовірною. А що б це могло принести не тільки Пилиповій сім'ї, а цілому селу? Від думки самої в жилах ціпеніла кров. Санько вагався, не знав, до яких струн дітнутися Мавриної душі, щоб відхилити її від небезпечного заміру.

— Мавруню! — обіймаючи дружину, почав Санько. — Я вірю тобі. Ти все можеш зробити. Убити Луня. Він заслужив найгіршої кари. Але чи змінить це наше життя? Чи поверне на краще? Подумай. Усіх нас заженуть, куди загнали твого батька, сестру. А дітки наші. Що їх жде? Чи подумала ти про це? Що буде з Івасем? З Марусею? Заженуть їх у дитбудинок і щодня отрюватимуть ненавистю до батька-матері, як до ворогів... Щоб вони, наші діти, проклинали нас?! Івасик!... Наша Маруся!... Подумай! Зрозумій, Мавруню!

— Замовч! О-о, Саньку, спинися, не говори!... — простогнала Мавра.

Ніж випав їй з рук і вона повисла Санькові на шию. Вони, наче приречені, сплелися в обіймах і, звалившись на ліжко, зайшлися в такому риданні, від якого, здавалося, розпадеться земля, згорить мозок, розірветься серце. Тіло знемагалося безсиллям. Цього Мавра боялася найбільше. Не раз дорікала Санькові, і свекрові, і людям у їхній покорі й слабодухості. А сама так легко упала під вагою жалю за дітьми. У цьому — не раз думала вона — чи не початок усіх лих. Жаль зроджує страх. Страх убиває волю, створює з людини раба, що не сягає більшого в житті, як їсти і плакати. Від цього на душі робилося гидко. Наполягала байдужість.

Мавра простяглася горілиць, мовчки дивлячись у стелю. Все тіло видавалося їй важким, побитим, наче шмаття під праником. Надмірно калаталося серце. Вона віддалася волі Санька, що стягав з неї чоботи, роздягав і, загасивши на столі свічку, сам ліг поруч Маври, вкриваючись ліжником. Зелено-золотим тремтінням лямпадки сповнилася сутність.

Мавра й Санько не могли заснути. Лежали мовчки, ганяючись за думками, що напливали на мозок, але швидко втікали, як легенький дим під вітром. Санько часто зідхав, але Мавра на те не зважала, наче й не чула. Вона вся була сама в собі. Широкими очима вдивлялася в пітьму, в незграбні тіні, що ворухилися на стелі й на стінах від невинного тремтіння вогника в лямпадці. Її погляд, нарешті, спинився на Спасові, освітленому лямпадкою, у сьайві авреолі, з піднесеною рукою, як то роблять у церкві попи, благослов-

ляючи мирян. Якась полегкість розливалася у Мавриній душі. Думками зосереджувалася на розповіді, яку принесла в Передріздвяну кіч гайдамацька мати. Напружувала мозок, намагаючись відтворити образ матері таким, як переказувала Кизилиха, але не могла. Усе зникало в якомусь безпам'ятстві. Навпаки, у свідомості виразніше викарбовувалася жива постать матері, яку вона бачила в останні дні перед виселенням її на північ. Енергійна, смагляво-рум'яна, дорідна, з вороним, гладенько зачісаним волоссям, з ясним поглядом карих очей. До фізичної відчутності витворена уявою материна постать зблизилася до ліжка. Мавра боялася рухнутися, щоб цей образ не щез, щоб дослухати слово остороги, з яким прийшла мати до рідної дочкі.

— Дочко! Мавро! — розпачливим голосом почала мати. — Не сідай на того воза! Не виїзди з батькового двору! Видери катам очі! Руки, горло зубами гризи! А не сила... Сама впади на порозі хати, та не їдь у пекло, у проклятий край... Чуєш, дочко?

— Чую, мамо! — в безпам'ятстві скрикнула Мавра, схопившись із ліжка. Слідом схопився Санько. Підбіг до Маври. Обійняв за плечі.

— Що тобі, Мавро? — стривожено запитав.

Мавра, опинившись у чоловічих обіймах, зрозуміла, що все це тільки мариво, витвір збуреної уяви, наболілої душі. На тривожний Саньків голос вона ледве чуто відповіла.

— Не турбуйся, Саню! Іди, любий, спати.

А сама відійшла в кутку, до косинця, де горіла лампадка перед святим образом Христа і, впавши на коліна, почала молитись. Ревно, з душі і серця, своїми молитвами. Не соромилася навіть, що з її гарячими благаннями рясно котилися сльози. Та сльози ці і плач відчувалися іншими, як то, буває, вичавлює з себе безвільна неміч і горе. Мавра вдивлялася у світлий образ Божого сина, у благословляючу Його руку, вибагуючи сили побороти зло, спалити в серці вагання, придушити жаль у душі. З цим, окрім Бога, Мавра розуміла, вона не звириться нікому. Навіть мужеві, Санькові. Помолвившись, Мавра спокійно, з полегшею в душі, підійшла до ліжка, лягла й, знеможена украй, швидко заснула міцним сном до пізнього ранку.

Коли Мавра вранці увійшла у хату, щоб привітати всіх із Святим Різдом, гайдамацької матері вже не було.

ЄШІВА УНІВЕРСИТЕТ ВІДЗНАЧИВ Д-РА П. МАГОЧОГО

Єшіва університет у Нью-Йорку, найстарша вища єврейська школа у США, нагородила д-ра П. Магочого грамотою заслуги. Професор Магочий очолює Катедрu українознавчих студій при Торонтському університеті.

Відзначення д-ра П. Магочого є виявом визнання його праць у ділянці соціолінгвістики і діалектної транскрипції. Він опублікував праці про мовне питання української Галичини і два розмовники, що становлять діалектну мову серед русинів-українців Пряшівщини і Закарпаття.

25-ЛІТТЯ ЗГАСЛОЇ ТВОРЧОСТІ М. РАДИША

У Нью-Йорку в галерії українських мистців відбулася (від 29 листопада до 13 грудня 1981 року) виставка картин з нагоди 25-ої річниці смерті мистця Мирослава Радиша (1910-1956).

Під час німецької окупації Львова він був головним мистцем-декоратором у Львівському театрі опери, балету і драми. Останні творчі роки Радиш прожив у Нью-Йорку.

Його творчість від початку й до кінця черпала надхнення від природи. Пейзажне малярство — ось основний вияв цього надхнення.

Після війни, в Німеччині, він робить ескізи міських руїн, панують у його творчості типові німецькі міські мотиви. Тоді ж малює він симво-

Мирослав Радиш. "Фабричні димарі вночі"
Нью-Йорк 1956, олія, 26 x 34.

лічну картину — ікону "Мадонна", твір, насичений надматеріальним світлом, з туманими обрисами обличчя Матері й Дитини та з вільним впровадженням етнографічних елементів різ. Твір цей постав 1948 року і був виконаний постімпресіоністичною технікою кладення фарб.

Переїзд до Нью-Йорку (1950) позначився зміною техніки і збагаченням колірної гами, яка відрізняється між *форте* і *фортіссімо*, від атраментно-синіх ("Бруклінський міст", "Подвір'я в Бронксі", "Вашінгтонський міст" — усі 1951 р.) до сильних кольорових контрастів ґрунтових фарб — синьої, жовтої, червоної — із нью-йоркськими мотивами ("Залізнична станція" — 1953, "Таймсквер" — 1953, "Фабричні димарі" — 1956) та з мотивами пасторальними.

Експресивна своєю гамою кольорів та технікою виконання, композиція "Мати й дитина" (1954) належить до нечисленної групи творів на тему людяності.

1966 року заходами дружини мистця та гурту найближчих колег вийшла в серії УВАН дбайливо і зразково відредагована й оформлена монографія життя і творчості Мирослава Радиша.

Ю. С-вій

ЕВДЖЕНІО МОНТАЛЕ

1896—1981

Недавно помер один із чотирьох живих поетів-лауреатів, нагороджених Нобелівською премією, італієць Евдженіо Монтале. Інші три поети — це еспанець Вісенте Алеіксандре, грек Одісей Елітіс і поляк Чеслав Мілош. Всі вони — модерністи, та крім модернізму поєднує їх ще й їхня професійна освіта: всі вони вивчали право. Алеіксандре не тільки закінчив юридичні студії, але й був деякий час професором комерційного права в торговельній академії. Елітіс студіював право в Атенському університеті чотири роки, а потім переїхав у Париж вивчати літературу в Сорбоні. Мілош закінчив юридичні студії в університеті у Вільнюсі, але ніколи не займався правом і повністю віддавався літературі.

Монтале прожив безбідне життя. Віп народився у місті Колумба — Генуї — та ще й у день Колумба, 1896 року в сім'ї багатого промисловця. Дитинство провів у батьківській віллі в Монтероссі, на побережжі Рів'єри, безжурно і щасливо. Він мріяв стати співаком, у нього був гарний баритон, він вивчав спів і багато читав. Читання літератури — французьких новелістів, англійських поетів і філософських творів Шопенгауєра, Бергсона, Кроче — потягнуло його в літературу. Цю життєву ідилію перервала перша світова війна, в якій Монтале брав участь як офіцер піхоти на австрійському фронті. Війна залишила тривалий знак на особистості поета та визначила його світогляд. 1922 року Монтале почав видавати журнал "Прімо Темпо". Це видання не проіснувало довго, але забезпечило йому зв'язок з літературним світом. Він заприятелював з письменником Італо Свево, автором славного на той час іронічного твору "La coscienza di Zeno" (1923) і видавцем з Туріну П'єром Гобетті, що в його журналі "Il Baretto" надрукував свій трактат про літературу під назвою "Stile e Tradizione" ("Стиль і традиція"), в якому намагався пов'язати традиційність з новими літературними течіями з закордоння. В тому ж ліберальному видавництві вийшла друком 1925 року перша книжка поезій Монтале під назвою "Ossi di seppia" ("Шкаралупа каракатиці"), що згодом з'явилась в англійському перекладі і стала загальновідомою під назвою "Cuttlefish Bones".

Монтале не був активним у політиці але його світогляд спрямував його проти панівності в той час фашистського руху. Цю правду, він був поміркованим у своєму антифашизмі і радше наслідував естета Кроче, вибравши "внутрішню еміграцію" замість вигнання, як це зробили Боргезе чи Сільоне.

Монтале покинув журнальничу і взявся за працю у видавництві у Флоренції, а згодом отримав посаду куратора бібліотеки науково-літературної організації Вієссе (Viesseux), що розмі-

стилася в історичному палаці Строчці у тому ж місті. Та відмова співпрацювати з партією позбавила його цієї синектури, якраз напередодні Другої світової війни. В той час Монтале вже мав ім'я в літературному світі, його поезії з'являлися на сторінках ліберального журналу "Solaria". Разом з поетом Джузеппе Унгаретті він став провідним представником так званої "герметичної школи" в італійській поезії, яка визнавала формалізм і відірваність лірики від реальності. 1939 року появилася друга збірка поезій Монтале під назвою "Le Occasioni" ("Нагоди"). Флорентійський період творчості Монтале знаменний також його контактами з західноєвропейськими поетами. Англійський поет Еліот (теж лауреат Нобелівської премії) відвідав його у Флоренції та надрукував його поему "Арсеніо" в журналі "Criterion" у Лондоні 1928 року.

Кінець війни піддав Монтале думку про позитивну політичну діяльність і він спробував активізуватися в політиці, але незабаром закинув цю думку і віддався повністю літературній культурі. Переїхавши 1948 року з Флоренції до Мілану, він зайняв там пост редактора літературного й музичного відділу газети "Il Corriere della Sera". В цій газеті він почав друкувати короткі розповіді, в основному автобіографічні, які згодом видав окремою книжкою під назвою "La farfalla di Dinard" (Метелик Дінарда) 1956 року у Венеції. Того ж самого року вийшла друком третя книжка поезій Монтале "La bufera e altro" ("Гроза й інше"). Четверта збірка поезій Монтале "Satura" появилася аж 1971 року. Окремим виданням вийшли переклади з західноєвропейських поетів, головню англійських, у Мілані 1948 орку під назвою "Quaderno di traduzioni", а також збірка "Xenia" у пам'ять дружини Друсілли Танці, що померла 1963 року, потім книга есеїв "Auto da fe" і листування з письменником Італо Свево.

В житті поета Монтале помітно три періоди, і вони зв'язані з місцями його перебування. Перший період — дитинство й юнацькі роки — прожив поет безжурно в батьківському маєтку в Лігурії. Цей час знайшов своє відображення у збірці "Ossi di seppia", де лігурійське побережжя становить тло для ліричних переживань поета. Дрібна шкаралупа каракатиці на березі моря викликає до життя цілий поетичний світ у якому поет Монтале ідентифікує себе з усією природою. Ця перша збірка поета Монтале — зразок високої поетичної майстерності. Це він — побіч Унгаретті — вперше в італійській поезії впроваджує в основні засоби поетичного висловлення нову мову, що могла б давніше вважатися непоетичною. Це для того, щоб показати непристосованість людської особистості у новому модерному світі.

Флорентійський період творчості, що знайшов відбиття у збірці "Occasioni", поглиблює поетичне сумління поета в нових воєнних обставинах; поет виходить з замкненого поетичного світу "герметичної групи поетів", його голос стає мужнішим, а його поетичне слово — вишуканішим. Критика вказує на впливи Петрарки. В той час Монтале

переклав деякі сонети Шекспіра, захопившись формою сонета. Третій — Міланський період — це широка активність Монтале не тільки в поезії, але і в прозі, з пожвавленою журналістичною діяльністю. У цей період збагачений досвідом поет бачить світ з перспективи важких років війни, у нього зростає сумнів, його творчість пронизується тонкою іронією і навіть скептицизмом. У той час Монтале отримав високе признание за свою поетичну творчість — Нобелівську премію за 1975 рік.

Рідко котрий з поетів мав щастя готувати збірку поезій у вісімдесятих роках життя. Такими щасливцями були, наприклад, Томас Гарді та Езра Паунд. Таке щастя випало на долю і поетові Монтале. Коли йому 82 роки, він видав свій поетичний записник під назвою "Quaderno di quattro anni" і ця книжка — це доказ його творчої живучості, та й доказ, що поет не спочив на лаврах після Нобелівського призначення. У цій останній книзі поезій Монтале виявив повноту свого таланту — винахідливий і допитливий інстинкт творця, майстерність і легкість передачі поетичного матеріалу і майстерність трактування нової теми, що завдяки життєвому досвідові і дозрілому поглядові дозволяє поетові робити це дотепно, з іронією, з сатирою. Поет сприймає світ не як глядач: він живе у цьому світі, він його частина. Іронія, що дається поетові на вершинах поетичних довершень, і з морального, і з інтелектуального погляду ілюструє сутність поета у цьому світі, що його поет бачить з широкого обсягу і простору, і часу.

Все своє довше життя Монтале прожив скромно, без зайвого розголосу і претенсійності. Навіть коли отримав Нобелівську премію, він скромно заявив, що не вважає себе професійним поетом; за професією — він говорив — був журналістом і бібліотекарем.

Пропонуємо увазі читача декілька перекладів з творчості Монтале: перший вірш з першої збірки поета "Оссі ді сепція", а всі інші — з останньої книжки-нотатника, писані вільним розміром.

УКРАЇНСЬКА НАУКА В ПРАЗІ

У будинку УВУ відбулася 12 серпня 1981 р. доповідь д-ра Блянки Єржабкової на тему "Українці в Празі між двома світовими війнами" як чеський вклад у святкування 60-річчя УВУ.

Заслуговує на увагу, що доповідачка зібрала майже всі згадки про українські високі школи у Празі, Подєбрадах і Ржевніцах, зокрема портрети їхніх ректорів і професорів, а також заль Карлового університету і інших шкіл, де відбувалися українські виклади. Дуже цінна була теж її збірка українських емблем, грамот і печаток.

Доповідачка згадала, що зв'язки поміж українськими і чеськими професорами були дуже тісні, що українські професори брали участь у наукових конгресах та публікували свої праці у чеських наукових журналах та збірниках, як теж викладали в Карловому університеті та інших високих школах.

Евдженіо МОНТАЛЕ

Спочину від спеки вполудне під муром в городі безлюднім, де чутно в тернах дивні звуки: дрозда шарудіння й гадюки.

Поміж бур'яном, де ромашки, рядком йдуть червоні мурашки. Хвилинка у сплесах і стрічах і сумі малих накопичень.

Наслухую листя тремтливе, і моря далекі припливи, і трепет скрипучий осики і дятла розмірні тик-тики.

Іду, та не сам — зачарован сприймаю безрадні події, де труд — це життя вся основа; в труді виростає будова, де шпиль — крутозвід безнадії.

ГІПОТЕЗА

В долині Гармагеддон Бог і диявол розмовляють спокійно про свої діла й ніхто з них двох не зацікавлений у вирішальній сутичці.

Апокаліпсис треба ж розглядати делікатно?

Це більш, ніж правда, та про це не вчать в ніякій школі.

І я сам ще відтоді, коли був учнем в початковій, повірив, що змагаюсь на боці тім, що правий.

Учителі були ласкаві, не суворі і суперечності все завивали в вату безкровно й мирно. Як трапилось щось гірше, дивилися на це із перспективи.

Найголовніше ж — той, хто програвав, все був на тому, не на цьому боці.

Пройшли роки — так багато їх і марно. Проллялась кров, не запліднивши поля.

Та все ж цей бік, що правий, — тут, ось лиш дві стопи

й кінця йому не видно. І якби не сталося ніяке чудо, не було б, можливо, й самого існування нас — людей.

Тому в долині Гармагеддон не може бути сварки ані бунту.

У СТІП ТВОЇХ

Я впав на коліна до стіп Твоїх — та це лиш ілюзія, бо чейже не бачив я Тебе ніколи —

і просив прощення за мої гріхи, очікуючи на присуд — з малою вірою і тендітною надією, в повнім незнанні, де тут є сенс, де є вчора, де завтра та й що є, що було і що буде.

Ще й той факт, що прийшов я на світ
без жодної консультації з собою.

Тож погляну я на все моє життя на цій землі
не sub specie aeternitatis.

й не вертаючись в моє дитинство,
до тих всі безславних дій, що його ілюструють,
а піду в пізніший, дальший час,
у той день, де стану я під брамою,
очікуючи на присуд —
чи короткий він, чи довгий, добрий він, чи злий —
та той остаточний. І тут ось початок
непорозуміння. Бо нічого доброго сподіватись
від часу.

І пригадую всі речі, що їх я лишив
на своєму місці — місці, що старанно підготував,
де колекція начинених пташат, і вирізки
із газет, всі три чи чотири аж медалі,
що у мене їх могли б забрати, і здається
також фотознімки деяких із муз, що були у мене,
хоч вони про це й не знали.

Знов перераховую це все НІЩО,
що жило тому лиш, що було в моїх руках,
і запитую із жахом:
як це так, що тільки це, і не що інше — доказ
існування?

І цей тулуб, що все ще утілений,
та у цім чеканні хилиться до сну.

Хороніть мене,
хоронителі мої мовчазні,
бо сонце вже холоне
й останній лавровий лист
припав вже пилом
і навіть не придатний у каструлю
до печені.

Хороніть мене від того фільму
за чотири гроші,
що продовжує йти
переді мною

і намагається втягнути мене
як актора або щось і більше,
не забезпечивши скриптом.
Хороніть мене навіть
від вашої присутності,
майже завжди безкорисної
і непотрібної.

Хороніть мене
від вашої страхітливої відсутності,
від тієї порожнечі, що ви творите
доколя мене.

Хороніть мене від муз,
що їх я бачив, як присіли,
чи радше зменшилися на половину,
щоб заховатись більше
від польоту моєї уяви.

Хороніть мене, або ще краще —
ігноруйте,

коли я увійду в могилу,
що її я оплатив на довгі роки.
Хороніть мене від слави-забави,
що внесла моє ім'я в ілюстрований словник

Лярусса,

щоб потім поминути мене
в новому виданні.

Хороніть мене
від тих, хто готов зустрічатися з вами
біля мого катафальку.

Хороніть мене своїм забуттям,
якщо це допоможе мені стояти на ногах.
Бідні лари¹⁾ завжди ховались за ваші
підозрілі постаті,
у ваші підозрілі ідентичності.

Хороніть мене без надії, що хтось
про це довідається,
бо сонце холоне і той, хто про це знав,
хай злонамірено не тішитись.

О, мої маленькі пенати,
божества третього рангу, вигнані
з Ефіру.

Покінчити життя
у різні, серед жаху —
це могло би статись
в аномальному розвитку думки,
зваживши, що думка не завжди та сама
і вона мінлива у своїй природі.
Думку брали в шори незримі боги,
а сьогодні — це ідол з тіла-кости,
з апетитом великим, а їжа — це ми.
І найбільший це жах, що вона — абсурд.
І ми вірим, що ми безсторонній глядач,
що оплескує тільки. А ми — сама суть.
Та і наша могила напевно не вітвар,
а клозет для того, в кого голод — не розум.

Убивство — не моє це форте.
Я жодної людини ... може, десь комаху,
чи кілька комарів розчавив я пантофлем
на мурі.
Та вже від довгих років маєм сітку,
що нас від комарів охороняє. І зате
став я комахою — і зовсім безборонний.
Тоді пізнав я теж, що жити —
це не питання гідності, чи інших
засад моралі. Це лиш випадковість,
що може нас підняти вгору, та не вдовольняє.

САМОТНІСТЬ

Як тільки виїду на два дні,
то прилітають голуби
на моє підвіконня
й починають заворушення
за директивами їхньої корпорації.

Коли я повертаюся, повертається порядок
із малим наддатком окрушин
та досадою чорного дрозда, що віється
між моїм літнім сусідом і мною.
Ось така дрібна, дрібненька моя сімейка.
А є такі, що їх двоє. Яка це втрата, на жаль.

¹⁾ Лари — у римській мітології — добрі дүхи.

ДМИТРО МИКОЛАЙОВИЧ РЕВУЦЬКИЙ

(До-100-ліття з дня народження і 40-ліття
з дня трагічної смерті*)

Видатний український музикознавець і фолк-льорист Дмитро Миколайович Ревуцький, славний нащадок старовинного козацького роду, передчасно загинув сорок років тому від руки більшовицького агента. Загинув у повному розцвіті свого таланту, своєї наукової й педагогічної діяльності.

Д. М. Ревуцький народився 24 березня 1881 року на Полтавщині в селі Іржавці, яке Т. Шевченко прославив у своїй безсмертній поемі "Іржавець". Батько Дмитра Ревуцького — Микола Гаврилович — був священником. Брат Миколи Гавриловича — Олександр Гаврилович — (дядько Дмитра Ревуцького) був співаком італійської опери в Петербурзі і виступав там на концерті пам'яті Т. Шевченка перед тим, як труну з тілом Шевченка мали везти на Україну (про це є згадка в журналі "Основа"). Баба Дмитра Ревуцького була племінницею відомого українського письменника Олекси Стороженка. Мати Д. Ревуцького навчала його музики (гри на фортепіано).

Дмитро Ревуцький учився в Прилуцькій гімназії, а закінчив Чернігівську гімназію. 1906 року він закінчив Київський університет, співав тенором у хорі О. Кошиця. Через два роки після закінчення університету Дмитро Миколайович викладав історію словесности в Ревелі, потім повернувся до Києва і викладав у Київській 7-й гімназії також історію словесности, при чому на своїх лекціях він оповідав і про українських письменників. Учнем Дмитра Ревуцького був Максим Рильський, майбутній славетний український поет. У своїх спогадах "Із давніх літ" надрукованих у кн. Максим Рильський. "Поезії", Том I, К. 1946, стор. 37-56) Максим Рильський згадував про свого улюбленого вчителя Дмитра Ревуцького такими словами:

"Але найглибший слід у душі залишив, розуміється, "словесник" наш Дмитро Ревуцький, брат славного композитора, автор — у пізніші часи — цінної книжки (українською мовою) про виразне читання та вдумливої монографії про українські

думи та пісні... Ревуцький багато — і прекрасно — читав нам хорошої поезії й прози... Але найбільше враження справляв на нас Ревуцький, коли збирав нас коло рояля і співав українські та російські пісні. Це бувало щоразу справжнім святом — і не тільки для мене, що успадкував від батька і братів замилювання в народній пісні, а й для найрізноманітніших моїх колег..."

Пізніше, в 60-х рр., М. Рильський знову згадував свого незабутнього вчителя, писав про те, що Ревуцький захоплювався театром і ставив п'єси силами своїх учнів. Згадує Рильський і про вокальні здібності свого вчителя:

"Поруч із захопаністю Дмитра Ревуцького в виразне читання і в театр ішло не менше, а може й більше, захоплення його вокальним мистецтвом. Голос мав він невеликий, але приємний і артистично ним володів. Коли мені пізніше (...) доводилося стрічатись із ним у спільних знайомих чи у нього або в мене вдома, то він dokonче влаштував домашній концерт, де охоче виконував номери з свого нескінченного вокального репертуару. Інколи йому акомпанував скромний студент з милою усмішкою — молодший брат Дмитра, нині славний наш композитор Левко Миколайович Ревуцький". (Максим Рильський. *Учитель словесности*. "Вечірній Київ", 1 лютого 1964 року).

Про вокальну майстерність Дмитра Ревуцького пише й Вадим Павловський у своїх спогадах про Дмитра Ревуцького ("Сучасність", 3-4, 1981, стор. 104-111).

Своїм чудовим співом Дмитро Ревуцький чарував своїх приятелів Василя Кричевського, Данила Щербаківського, Михайла Грушевського та ін., як згадує Вадим Павловський.

В роки Революції в селі Іржавці, під час першої навали більшовиків, селяни заховали Дмитра Ревуцького, побоюючися за його життя. Взаємини між Ревуцьким (поміщиком) і селянами були надзвичайно приятні, бо Дмитро Ревуцький за власний кошт побудував у селі школу й клуб. Вдячні селяни домоглися, щоб Ревуцьким було дозволено жити довічно в Іржавці. 1919 року Дмитро Ревуцький врятував життя свого брата Левка. Левко Ревуцький — офіцер царської армії та ще й поміщик — був заарештований, коли загін більшовицький зайняв Ічнію, де в той час жили Ревуцькі. Присуд революційного штабу — розстріляти. Дмитро Миколайович натрапив на одного з комісарів, що говорив українською мовою, і став умовляти його, щоб Левка звільнили,

Півсторіччя тому
появилось друком "Cuttlefish bones"
— говорить мені вчений чужинець
ніби у формі поздоровлень.

Я післав би його к чорту. Не люблю,
щоб мене пришивали до історії
за кілька віршів, чи й за більше. Не люблю:
хто я такий і як я виглядаю? Все це
лиш *кві про кво*. І хто ж від того не втікав би?

Переклав Остап ТАРНАВСЬКИЙ

*) висловлюю щирі подяку синові Дмитра Ревуцького — Валеріанові Дмитровичу Ревуцькому — за його дуже цінні біографічні матеріали, які він прислав мені для цієї статті. — П. Одарченко.

бо він талановитий композитор і збирач народних пісень. Комісар вимагав доказів, і Дмитро Ревуцький під акомпанемент напіврозстроєного піаніно виконав пісню про Бондарівну. Левка Миколайовича звільнили, але комісар порадив Левкові виїхати з міста.

1918 р. Дмитро Ревуцький був одним із ініціаторів організації Київського Музично-Драматичного Інституту ім. М. Лисенка, в якому він і працював потім викладачем. Багато уваги приділяв Дмитро Миколайович художньому читанню. Наслідком цього була видана книжка Дмитра Ревуцького під назвою "Живе слово" (1923). 1923 року Дмитро Ревуцький став науковим співробітником Етнографічної комісії Всеукраїнської Академії Наук. Впродовж кількох років він одночасно працював і в Музично-Драматичному Інституті ім. М. Лисенка (1918-1932).

1932 року Дмитра Ревуцького звільнили з посади професора Музично-Драматичного Інституту ім. Лисенка. Його обвинувачували в буржуазному націоналізмі. Одночасно його звільнили й з Академії Наук. Довелося заробляти на життя випадковими гонорарами за рецензії та художнє читання. 1938 року Дмитра Ревуцького відновили на праці — прийняли його на посаду старшого наукового співробітника Інституту фолкльору при Академії Наук та на посаду викладача Київського Театрального Інституту, де Д. М. читав курс ортоєпії.

1941 року, коли німці вели наступ на Київ, Д. Ревуцькому і його дружині запропонували евакуюватися. Але в зв'язку з поганим станом здоров'я (в кінці 1939 р. у нього був інфаркт) йому вдалося оминати евакуації.

Дмитро Ревуцький став друкувати свої статті в газеті "Українське Слово", "Український фолкльор", "Український фолкльор і М. Лисенко" — редактором тоді був І. Рогач. 29-го грудня 1941 року більшовицький агент вломився до помешкання Д. Ревуцького. Син Дмитра Ревуцького, Валеріян, у той час був відсутній, поїхав на село дістати харчі. Вбивці (чи вбивця) вислідили момент, коли в помешканні залишилося тільки двоє старих, і вдерлися в хату. Ось як описує цю трагічну смерть Вадим Павловський:

"Двадцять дев'ятого грудня 1941 року мене повідомили, що на помешкання Ревуцького вчинено напад. Я кинувся туди.

Тіло Дмитра Миколайовича лежало в фотелі за письмовим столом, над забризканим кров'ю рукописом про Лисенка. Голова була пробита ударами молотка...

Дружину Ревуцького, теж з пробитою молотком головою, знайшли коло входних дверей і вже забрали до лікарні, коли я прийшов, але вона вмерла непритомною... Вони (вбивці) не взяли нічого з цінних речей; навпаки, вони ще покинули там, немов підпис під своєю роботою, червоноармійську шапку давно скасованого взірця — "будьонівку".

Така була вкрай жорстока, люта розправа озвірілого ворога над видатним культурним діячем України Дмитром Ревуцьким.

Діяльність Дмитра Миколайовича Ревуцького була широка, різноманітна й дуже цінна для української національної культури.

В ділянці українського фолкльору великою заслугою Дмитра Ревуцького була цінна науково-популярна праця "Українські думи та пісні історичні". Перше видання вийшло в світ 1919 року, друге видання 1930 року. Тут подано не тільки тексти дум та історичних пісень, а й нотні записи мелодій та дуже цінні історичні коментарі, пояснення. Друге видання, хоч і більше цензуроване, порівнюючи з першим виданням, проте цінності своєї не втратило. На жаль, ця книжка стала бібліографічною рідкістю. Її немає навіть у Бібліотеці Конгресу США. Дмитро Ревуцький подав у цій праці відомості про виникнення дум та історичних пісень, проаналізував їх зміст і стиль, розповів про виконавців дум співців-кобзарів та про особливості музики й виконання. Фахова критика високо оцінила цю чудову книжку. Варто було б її перевидати в США.

Другою дуже цінною працею Дмитра Ревуцького був збірник українських пісень "Золоті ключі". Цей збірник видано в 1926 і 1929 роках у видавництві "Мистецтво". У цей збірник увійшли народні пісні, раніше опубліковані в різних збірниках, а також пісні з рукописних матеріалів інших збирачів і ряд власних записів автора. Переважна більшість пісень у "Золотих ключах", як зазначає М. Гордійчук, — "це справжні перлини української народнопісенної культури". Тематика пісень така: 1. Пісні обрядові, 2. Пісні літературного походження, 3. Пісні чумацькі, 4. Пісні історичні, козацькі, 5. Пісні побутові, 6. Пісні жартівливі, 7. Пісні різного змісту, 8. Пісні боротьби і волі. У 3-му випуску подано ще й пісні рекрутські та волинські пісні (в записках С. Козицького 1904-1905 р.). Після тексту кожної пісні зазначено, де пісню записано, коли і від кого.

У передмові до першого видання "Золотих ключів" Дмитро Ревуцький писав: "Ніщо так не малює українського народу, його вдачі, темпераменту, всієї його істоти, як пісня. В супроводі пісні проходить усе життя українця ... Характер, основний тон народної пісні, її внутрішній мелодій, безумовно, залежать від змісту народного життя, його напрямку, культурного рівня й оточення".

Видатний український музикознавець Микола Грінченко високо оцінив збірник "Золоті ключі": "...Це величезний скарб народної музичної творчості, що його упорядковано складачем і упорядковано з повним знанням справи і великою любов'ю до неї; до кожної пісні упорядник додав примітки, пояснення, що іноді становлять значну цінність з боку історичного, як і музично-етнографічного" (М. Г. Ревуцький Д., Журнал "Музика", ч. 1, 1927, стор. 77. Цитуємо за статтею Володимира Іваненка: Дмитро Ревуцький. "Народна творчість та етнографія", 2, 1971, стор. 59).

1964 р. вийшло в світ друге видання "Золотих ключів" за редакцією Миколи Гордійчука. У цьому новому виданні 1964 р. цензура викинула пісні на слова Г. Чупринки та деяких інших авторів, а також деякі обрядові пісні.

Довгі роки Дмитро Ревуцький працював над спадщиною Миколи Лисенка, свого великого вчителя. Наслідком цієї наукової праці є такі статті: "Лисенко як громадянин", "М. Лисенко — хоровий диригент", "Автобіографії М. В. Лисенка". "Музикальна освіта М. В. Лисенка".

Одна з найбільших і найвизначніших праць Дмитра Ревуцького — це його фундаментальна розвідка "Шевченко і народна пісня" (К. 1939). У цій розвідці подано докладні відомості про фольклористичну діяльність Шевченка, про місце народної пісні в житті Шевченка. Автор проаналізував також згадки про народні пісні в Шевченковій спадщині та в спогадах про поета. Тут же подано й прокоментовано майже всі фольклорні записи Шевченка.

1936 року вийшла в світ книжка Дмитра Ревуцького "С. С. Гулак-Артемовський і його комічна опера "Запорожець за Дунаєм".

Треба ще згадати плідну працю Дмитра Миколайовича в ділянці перекладу на українську мову вокальних творів європейських класиків: Шумана, Шуберта, Гріга, Брамса та інших. Ревуцький також перекладав для Київського оперного театру лібретто опер "Викрадення з Сералю" Моцарта, "Пророк" Майєрбера, "Фавст" Гуно, "Руслан і Людмила" Глінки, "Алеко" Рахманінова та інші. Великою заслугою Д. Р. була і його музично-видавнича праця. Він був ініціатором повного видання творів М. Лисенка.

Така багатостороння діяльність Дмитра Ревуцького. "Будучи видатним філологом і прекрасним музикантом, Дмитро Михайлович Ревуцький з однаковим успіхом вивчав поетичний і мелодичний компоненти народної творчості" (М. Гордійчук. Див. в кн. "Золоті ключі", вип. I, Київ. 1964, стор. 4).

Невтомна праця Дмитра Миколайовича Ревуцького в усіх її ділянках: фольклористичній, музикознавчій, видавничій, викладацькій і музично-організаційній, — каже Василь Витвицький, — це великий внесок у культурно-національне надбання українського народу" (Василь Витвицький, Дмитро Миколайович Ревуцький, "Сучасність", 3-4, 1961, стор. 103).

В 100-річчя з дня народження і в 40-річчя з дня трагічної смерті нашого видатного фольклориста, музикознавця і філолога Дмитра Миколайовича Ревуцького найкращим вшануванням його пам'яті було б видання найвидатніших його праць — "Українські думи та пісні історичні" та книжки "Шевченко і народна пісня", а також і його чудового збірника пісень "Золоті ключі".

Побажаємо, щоб наші наукові й музичні установи вжили всіх заходів для перевидання цих безсмертних творів Дмитра Ревуцького.

В 90-ліття з дня народження Дмитра Ревуцького в київському журналі "Народна творчість та етнографія" вміщено статтю Володимира Ізаника — в якій автор дав загальну характеристику й позитивну оцінку діяльності Дмитра Ревуцького. Але в 100-ліття з дня народження цей журнал ні одним словом не згадав славного українського діяча. Це свідчить про посилення національного гніту на Україні. Орган Інституту

Мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Рильського Академії наук України повинен був відзначити столітній ювілей свого колишнього наукового співробітника, але, на жаль, очевидно не міг цього зробити.

Та прийде час, коли Україна таки згадає Дмитра Ревуцького, бо його наукова спадщина безсмертна, бо його заслуги перед українським народом великі, бо його внесок в українську національну культуру вагомий і надзвичайно цінний.

ЦІННА, ПОТРІБНА КНИГА

Дмитро Чуб. "Люди великого серця",
В-во "Ластівка", Мельбурн, Австралія, 1981 р.

Невтомний Д. Нитченко (Дмитро Чуб) обдарував нашу спільноту ще одним твором під назвою "Люди великого серця".

Популярний письменник, що проживає в Австралії і стоїть на твердій позиції ширення української культури в світі, цього разу вибирав і запропонував увазі читача ряд портретів наших культурних діячів, які спричинились до національної слави України. Це Т. Г. Шевченко, Г. С. Сковорода, Леся Українка, Гнат Хоткевич, Володимир Гжицький та інші.

Не будемо переказувати характеристики, в тій чи іншій мірі відомих кожному грамотному українцеві, але "портрети" Дмитра Чуба ввібрали в себе багато таких деталей, що могли пройти непомітними при попередньому читанні. Хто, наприклад, пам'ятає відповідь Сковороди на запрошення цариці Катерини переселитись до Росії? Сковорода відповів: "Скажіть цариці, що я не покину України, мені сопилка і вівця дорожчі царського вінця".

А про Шевченка літературознавець Свенцицький, розглядає літературу 19-го століття, писав так: "За Англію не промовив Байрон. Не виявлена Гете Німеччина. Всієї Польщі не добачимо в Словацькій. А спогляньмо, чи є найменша проява життя України, щоб не відбилася вона, мов у чистому дзеркалі, в Тарасових поезіях? Вона живе своїм поетом, пишається в ньому, в поезіях його вона вся!"

А хто пам'ятає, що Леся Українка була поліглотом, володіла 15-ма мовами? Театральний критик і театрознавець Всеволод Чаговець писав про Лесю: "Вона виявила таке багатство всебічної культури, якому позаздрив би кожен професор, дарма, що цю доповідь робила 28-річна дівчина, змучена невиліковною хворобою, але яка кидала в аудиторію ідеї й мислі, гідні голови мудреця й філософа. А про її стан здоров'я говорила блідість майже прозорого обличчя".

З великим трагізмом змальовано в книжці долю видатного культурного діяча, письменника й бандуриста, Гната Хоткевича, якому советська влада створила ось такі життєві умови: "На двох дітей маємо тільки одну пару чобіт, а їм же треба ходити до школи. А на дворі сувора зима. В хаті нічим топити. Лягаючи спати, накриваємось всією нашою одежею. Вода в хаті замерзає..."

КІНОРЕЖИСЕР ОЛЕКСАНДЕР ДОВЖЕНКО ТА СПІВТВОРЦІ ЙОГО ФІЛЬМІВ "ЗВЕНИГОРА" І "ЗЕМЛЯ"

(Спогади та матеріали до історії українського кіно)

Як відомо, наш славетний кінорежисер Олександр Довженко був майстром і мистецького слова. Він був великим патріотом своєї України і в своїх фільмах зафіксував її незрівняні краєвиди і її народ, селянські типи, хати, подвір'я і цілі села, — все, що приваблювало його око.

Він мав мистецьких керівників — відомих ху-

Своїх сучасників Дмитро Чуб згадує з особливим пієтизмом, подає мало знані деталі з їхнього життєпису. Так, Володимир Гжицький, автор чудового роману "Чорне озеро", довгий час спокитував своє авторство на советській каторзі, а по виході звідти працював під пильним доглядом цензури, часто переробляв написане, згідно з вимогами тієї драконівської цензури.

Широко спиняється Дмитро Чуб на творчості Антоненка - Давидовича, з яким автор, уже будучи на еміграції, мав листуватися. Чуб пише: "Ніхто з українських письменників не об'їздив стільки місцевостей України, а головне, не відобразив того так соковито й правдиво. Нариси Антоненка-Давидовича дихають молодечою романтикою й завзятістю, просякнуті реальною дійсністю й любов'ю до рідної землі, до своєї історії, до свого плондрованого народу".

Антоненко-Давидович теж випив гірку чашу советського беззаконня, пробувши 22 роки на засланні. Як вияв пошани до письменника, Д. Чуб наводить привітання з Дніпропетровщини до дня його 80-ліття:

Батьку наш, прийміть палке вітання
Від синів козацької землі.
Ще багато весен, як світання,
Хай несуть Вам наші журавлі.

Не одне хай літо відквітує,
Сонцелике, завжди молоде,
Щастя в Вашій хаті не ночує,
Прийде, посміхнеться і піде.

Але Ви української натури
І душа, гартована в борні,
Стоїте, не пишете халтури
І не сповідаєте брехні.

Любите народ любов'ю сина,
Він рідня Вам, батьку, і сім'я.
Доки буде в світі Україна,
Ваше не забудеться ім'я.

Цікаву розвідку написав Д. Чуб про Івана Багряного, якого всі ми знаємо як письменника і безкомпромісного патріота, що розкривав антинародну суть російського окупанта України. Взагалі, "Люди великого серця" надзвичайно цінна книжка, що її варто й корисно прочитати кожному.

дожників, — що помагали йому знаходити для фільмів найпоетичніші місця і найкращі точки для фотографування цих місць. Так, ставлячи 1927 року свій прославлений фільм "Звенигора", Довженко мав мистецьким керівником і консультантом маляра й архітекта, професора Київського художнього інституту Василя Григоровича Кричевського, що в свій час прославився проєктом будинку Губернського земського дому в Полтаві (1903-1908) в українському стилі.

Це В. Г. Кричевський увів Довженка в коло українських науковців — музейних діячів: археологів, етнографів, антропологів та істориків. Олександр Довженко їздив з Василем Кричевським до Краєзнавчого музею в Полтаві. Там Довженко ознайомився із збірками Музею і зустрівся з професором-археологом Михайлом Яковичем Рудинським, який провадив етнографічні дослідження й археологічні розкопки в селі Яреськах, на Полтавщині. Василь Кричевський давно знав це село і любив його за надзвичайну поетичну мальовничість, і багато разів малював його краєвиди. А Рудинський спеціально цікавився цим селом, бо воно було прадавнім людським селищем — настільки давнім, що в пісках його коло річки знаходили вістря-наконечники для стріл, зроблені з шліфованого кременю, тобто — з часів кам'яної неолітичної доби, яких 5-7 тисяч років тому. Їх знаходили там так багато, що вони мали в народі спеціальну назву — "площинки". Слово це згадує ще історик Михайло Максимович, перший ректор Київського університету (1834 р.) у своїх творах ("Сочиненія", 1840, том II, стор. 407); отже, можливо, що ця назва збереглася протягом тисячоліть. Селяни в Яреськах зберігали в часи Довженка ще чисту, незіпсовану мову, давні звичаї і старий спосіб життя. Їхні етнографічні типи також були типові, чисто-українські.

Поговоривши з Рудинським і поїхавши з Василем Кричевським до Яресьок, Довженко відразу полюбив це село настільки, що вирішив робити свою "Звенигору" саме тут.

Кінооператором був Б. Завелев, професіонал старої школи, який не завжди охоче слухався розпоряджень Василя Кричевського щодо вибору місця для зйомання і т. под. Це завдяки Завелеву загинула (себто, не була зфотографована тому, що він забув зняти з об'єктиву шапочку перед початком зйомання і прокрутив кілька соток метрів фільму даремно) вся перша частина "Звенигори", де мали бути показні скитські часи на Україні; для цієї сцени Довженко домовився з кавалерійською частиною, що стояла поблизу і мала наступного дня вирушити, що верхівців одягнуть скитами, і вони промчали перед камерою на гору, яка стояла коло села. А після того цю гору переорав широкою смугою, на кілька

плугів, трактор — усю, згори донизу. Коли все це скінчилося, Завелев помітив, що він здіймав усе це, не відкривши об'єктива...

І з усієї цієї сцени, яка мала велике значення в задумі Довженка, залишилося тільки одне просте фото, зроблене для рекламних оголошень про фільм у майбутньому.

Фільм "Звенигора" відразу висунув Довженка в перші лави світових кінорежисерів. Але закінчивши працю над цим фільмом, він більше Завелева собі в кінооператори не брав. На його місце прийшов Данило Демуцький.

Демуцький, дуже талановитий фотограф, працював раніше у Всеукраїнському Історичному Музеї ім. Шевченка в Києві. Довженко познайомився з цим музеєм у Києві, приїхавши туди 10-го червня 1927 року на похорон зацькованого чекістами видатного українського вченого — Данила Щербаківського. Невтомний працівник Історичного Музею, етнограф, історик і мистецтвознавець, проф. Щербаківський покінчив із собою, щоб спасти улюблену свою дитину — Історичний Музей — від нищення його більшовицькими агентами. Ховали його в Києво-Печерській Лаврі і провожала його багатотисячна юрба народу. На цьому похороні я несла, з трьома іншими українками, віко його домовини.

Другого дня, після похорону, проф. Василь Кричевський привів Олександра Довженка до Музею, де я працювала в одному з відділів, і познайомив нас. Це був молодий, але вже з сивиною, високий, стрункий, сіроокий, типовий енергійний українець, у білій сорочці й штанах і з ціпком у руці. Довженко відразу почав розмову про те, що він бачив мене на похороні і хоче, щоб я взялася грати одну роль в його фільмі "Звенигора", який він починав ставити. Він був добрий психолог і спитав мене, що мені доведеться пережити, бо моє обличчя виказує це. Я розповіла, як бачила розстріл більшовицьким командиром Муравйовим 1919 року трьох невинних людей з с. Кропивні на Полтавщині — Полікарпа Джемелинського, Микиту Жирка та Олександра Слюсаренка. Це було зроблено прилюдно на сільському майдані. Я тоді від пережитого посила, хоч мала неповні 18 років. Довженко сказав, що той російський командир-більшовик випив чимало української крові. Він запевнив мене, що сиве волосся можна зафарбувати і його не буде видно. Але я відмовилася, сказала, що готуюся бути музейним робітником-науковцем і артистична кар'єра мене не приваблює.

Ми з чоловіком бували у Кричевських і там знову зустрічалися з Довженком. І Довженко і дружина Василя Григоровича, Євгенія Михайлівна Кричевська умовляли мене згодитися і грати у фільмах Довженка, казали, що я буду там увічнена, як тип чистої українки, і цей тип побачать і закордоном. Я розказала, що директор Кабінету антропології й етнології при Всеукраїнській Академії Наук, проф. Н. Носів, фотографував мене і робив з мене антропологічні виміри.

Тоді Довженко сказав, що він студіював антропологію, і що село Яреськи в районі лісостепу

зберегло український антропологічний тип у найбільшій чистоті.

Довженко закінчив свою "Звенигору" 1927 р. за кілька місяців. Для своїх пізніших фільмів він уже ніколи не брав оператором Завелева. Всі фільми Довженка, роблені після того на Україні, йому знімав Данило Демуцький; його Довженко знав ще з 1926 року, коли вони вкупі робили два найперші фільми Довженка — комедії "Вася-реформатор" та "Ягідки кохання". У 1928-1931 рр. Довженко поставив з Демуцьким ще три фільми. Найславніший з них — "Земля", зроблений 1929 року, так само в селі Яреськах (Яреськи стали улюбленим місцем для зйомки сцен на селі, після того, як вийшов фільм "Земля" — їх стали використовувати інші режисери). Мистецьким керівником цього фільму був син проф. Василя Григоровича Кричевського, Василь Кричевський Молодший; він раніше вчився у свого батька в Українській Державній Академії Мистецтв, а потім став працювати в кіно, користуючись порадами батька. Василь Васильович Кричевський, син, по війні виїхав в еміграцію, як і його батько. Тільки батька Кричевського доля закинула до Венесуели, а сина — до Північної Америки, до Каліфорнії.

У фільмі "Земля" Довженко передбачив і показав, що несе Москва з більшовицькою революцією і з комунізмом Україні та й всьому світові.

Довженко поетично ототожнював Україну з усім ще незруйнованим світом, а втілення України і всього, що було в ній найкращого, вбачав у своєму батькові. Він писав про нього, і його слова часто тепер повторюють у різних статтях і спогадах про Олександра Довженка (напр. в журналі "Новини кіноекрану", Київ, жовтень 1970 року, стор. 6, передрук у "Тризубі", Н. Й., січень-лютий 1971 р., стор. 22-23, під заголовком "Дух України"): "...Довженко часто говорив про свого батька як про людину внутрішньої інтелігентності, духовна краса якої була виявом великої культури українського народу. Повага до жінки, до старших, до батьків, стриманість у виявленні почуттів, м'який гумор, народне табу на матірню лайку (ця лайка вважалася на Україні навіть самими руськими чисто-російською лайкою). Охайність в одязі й побуті, відчуття прекрасного, любов до землі й рослини, музикальність, розуміння поезії, співучість мови, звертання до всіх на "ви", делікатність у поведженні — все це риси, притаманні його батькові, перш за все притаманні українському народові".

Фільм Довженка "Земля" зроблений на справжніх етнографічних матеріалах, так само, як "Звенигора" — на історичних. Для своїх картин Довженко вишукував, як я вже розповідала, чисті антропологічні українські типи, а село українське показував з великою любов'ю до народу й до його життя. Це все ясно проглядає навіть крізь неминучу політичну тенденційність фільмів, без якої вони взагалі не побачили б світу. І не дарма вже по смерті Олександра Довженка, на кінофестивалі 1958 року в Брюсселі в Бельгії, жюрі визначило цей фільм одним з дванадцяти найкращих фільмів, будь-коли зроблених на світі.

А сам Довженко помер далеко від своєї улюбленої України, в Москві, фактично — в засланні, бо його тримали там, не дозволяючи вернутись на рідну землю, щоб там скінчити своє життя. Він міг тільки наїздити туди в справах, як співробітник Московської кіностудії "Мосфільму" після того, як його в 1944 році звільнено з керівника Київської Кіностудії (за те, що він не показував Сталіна в своїх хронікальних кінофільмах про бої за Україну з німцями). Він одразу відчув, що це переведення його на роботу до "Мосфільму" означає кінець. В листопаді 1945 року він писав у своєму щоденнику:

"...Я помру в Москві, так і не побачивши України. Перед смертю я попрошу Сталіна, аби перед тим, як спалити мене в крематорії, з грудей моїх вийняли серце і закопали його в рідну землю у Києві деś над Дніпром на горі" (*Твори в 5 томах*, Київ, 1964-66. Том 5).

Усі намагання отримати роботу знову на Україні, звільнитися від полону в "Мосфільмі" лишалися марними. За півтора місяця до смерті Довженко послав до Президії Спілки письменників України відомого відчайдушного листа-благання, де писав:

"Вернутись хочу на Україну. Президіє! Допоможи мені житлом: давно колись його одібрано в мене. Великої квартири мені не треба. Тільки треба мені, аби з одного бодай вікна було видно далеко. Щоб міг я бачити Дніпро і Десну деś під обрієм, і рідні чернігівські землі, що так настирливо ночами почали маритись мені"...

Олександр Довженко вмер, так і не дочекавшись відповіді. Тіло його, разом із серцем, поховали в Москві, на цвинтарі Новодевічого монастиря, і на могилі поставили мармурове погруддя, з сердитим обличчям, мало подібним до справжнього Довженка, яким ми його знали і яким будемо завжди пам'ятати.

ПОМІЧЕНІ ПОМИЛКИ Й ПРОСИМО ВИПРАВИТИ!

У третій частині статті Я. Харчуна (Грудень 1981) у результаті неуважного скорочення авторського тексту виникли недоречні конструкції, як от "період інтенсивних століть" (на стор. 13-й, 26-й рядок знизу) та інше. Просимо у читачів вибачення за зайвий клопіт із "розшифровуванням" деяких речень.

На стор. 6-й, перша шпальта, 23-й рядок, має бути "...О. Лятуринська, замість ...С. Лятуринська.

На стор. 34-й (обкладинці), 1-ша шпальта, 3-й рядок згори: "в Торонті". У ті й же самій шпальті, 19-й рядок згори, має бути: 620 Спадайна Аве., а не "Спадайна фұл."

Там же у 2-й шпальті 13-й рядок знизу "...в імені" (місц. відм.), і там же 7-й рядок знизу — "У цьому академічному році". — Ред.

**"НОВІ ДНІ" ЧЕКАЮТЬ ВАШИХ ПОРАД
І ДОПИСІВ НА РІЗНІ ТЕМИ
НАШОГО ЖИТТЯ!**

ЧОТИРИСТАЛІТТЯ ОСТРОЗЬКОЇ БІБЛІЇ

На Україну прийшла християнська віра, а разом з нею й учителі її та писані книги. Ті книги були з Іреції — ще й перекладали. В ті часи писання книг було нелегкою працею: те вимагало багато часу, терпіння, витривалости. Тому на людей, які виконували ту працю, дивилися їхні сучасники з подивом і признанням, а літописці не пошкодували їм слів похвали, бо величають їх: "премудр", "учен", "філософ велій"...¹⁾.

Першим, хто почав розмножувати написане друкарським способом, був німець Йоганнес Гутенберг (1397-1468 рр.). Він разом з Йоганном Фустом видрукували в Майнці (деś після 1448 року) латинською мовою Біблію, яка і називається тепер Гутенбергівською Біблією²⁾. З винаходом Гутенбергом рухомих літер (шрифту) друкарська справа безупинно розвивається до наших днів.

Точних початків друкарства на українських землях ще не знаємо. Але перші українські друки кирилицею були виконані німцем Швайпольтом Фіолем у Кракові. Ті українські друки й домінували тоді серед слов'янства. Фіоль навчився друкарства, правдоподібно, в Німеччині, а потрібний шрифт (кирилицю) виготовив Рудольф Борсдорф. Так 1491 р. в Кракові появилися українські *Октаїх* та *Часословець*.

Іван Федорів, або Федорович був родом з Московщини. Звідтіля мусів тікати разом із Петром Мстиславцем, з яким вів друкарню в Москві, від підбуреної московськими монахами юрби. Федорович опинився під опікою литовського гетьмана Григорія Ходкевича на українсько-білоруському пограниччі в Заблудові, де видрукував "Учительне Євангеліє" в 1569 році. Та друкарські справи Федоровича у Львові йшли тяжко, тому він пішов на службу до великого мецената української культури, патріота, ревного оборонця православної віри князя Костянтина Костянтиновича Острозького (1526-1608 рр.) в місті Острозі на Волині. В Острозі Іван Федорович видрукував *Ночий Завіт* та відому *Острозьку Біблію*³⁾.

Татарський погром не зупинив нашої культури. Українська культура вабила до себе, Литва сама швидко перейнялася нашою культурою. Ми навіть бачимо, що до нас деколи тікають з Москви, як от за царя Грозного князь Андрій Курбський або й друкар Іван Федорів.

Закладаються на Україні нові вогнища, які боронять рідну культуру і батьківську віру. В місті Острозі, на чолі з князем К. Острозьким, у другій половині XVI ст. зароджується славна Острозька Академія. Коло цієї Академії згурту-

¹⁾ Юрій Тищенко "Друкарство", Кіль-Корюген, 1948 р., стор. 15.

²⁾ Енциклопедичний словник "Брокгауз", Шутгарт-Цюрих-Відень, 1973 р., стор. 500.

³⁾ "Енциклопедія Українознавства", Мюнхен-Нью Йорк, 1949 р., стаття "Початки друкарства" І. Огієнка, стор. 9970.

валися кращі сини України, її кращі наукові сили. Розпочалася велика літературна продукція. На той час не було повної друкованої Біблії не лише на сході слов'янства, а навіть у всьому слов'янському світі. То була величезна праця, щоб видрукувати повну Біблію слов'янською мовою. Бо довелося всі книжки Святого Письма перевіряти з першотворами грецькими, єврейськими та латинськими.

Протопресвітер А. Дублянський (тепер у сані Єпископа УАПЦеркви) в статті "Острозька Біблія (3 нагоди ювілею 400-ліття її видрукування)" говорить: "Опрацювавши тексти Біблії, приступлено до складання і друку. Все не тривало, як припускають, біля 10 років... Сама повна Острозька Біблія вийшла в світ 12-го серпня 1581 року, тобто чотириста років тому.

Острозька Біблія — справжній шедевр друкарського мистецтва того часу... Цим виданням друкарство в Україні досягнуло свого вершка. В книзі 628 листків. Видрукована вона двома фарбами — чорною і червоною. Текст друкований у двох шпальтах. Головний шрифт, що ним видрукована Біблія, дрібний, але дуже виразний. У Біблії вжиті й інші шрифти, що стрічаються в деяких попередніх виданнях І. Федорова. В книзі вжито ряд мистецьки виконаних заставок і заголовних літер. Наприкінці додано місяцеслов. Біблія видрукована на доброму папері...

Яким накладом вийшла Біблія, невідомо... Окремі примірники її стрічалися пізніше в багатьох країнах. Навіть після Другої світової війни один примірник Острозької Біблії був знайдений в Іспанії. Сам І. Федоров, виїжджаючи в 1582 році з Острога до Львова, взяв з собою 400 примірників.

Скільки збереглося примірників Острозької Біблії на сьогодні, трудно сказати. Ніхто такої статистики не провадив. Як подають автори деяких статей про Біблію, перед Першою світовою війною в Україні збереглося лише кілька примірників її. Якесь кількість Острозької Біблії зберігається в більших бібліотеках різних держав. Один примірник її мав покійний Митрополит Іларіон (Огієнко), з бібліотекою якого, після його упокоєння, перейшла вона до Колегії Св. Андрія у Вінніпезі в Канаді... На жаль, цей примірник не має кількох перших сторінок⁴⁾.

Острозька Біблія була вінцем досконалого зпазку друкарського мистецтва України кінця XVI століття. І коли потім, більше-як через 80 років, у 1663 р. Москва спромоглась нарешті на друковану Біблію, то вона простісінько передрукувала нашу Острозьку Біблію⁵⁾.

Якщо ми вже біля "біблійних справ", то для певного роду порівнянь і міркувань пригадаємо найновіше видання Біблії гебрійською мовою в 1979 р. Німецьким Біблійним Товариством у Штутгарті. "Biblia Hebraica Stuttgartensia" вагою 4 фунти, має округлено 1700 сторінок й охоплює понад 10 мільйонів літер. Для її випуску перетоплено 8 тонн свинцю в складальній машині ("лі-нотайп").

Оригінал Біблії гебрійською мовою з 1008 р.

лежить у Ленінградській державній бібліотеці. Доперва по багатьох труднощах і спротивах з боку росіян було дозволено дослідникам Біблії старезні листки перефотографувати. (Також кн. К. Острозькому вдалося одержати з Москви з великими труднощами, і то при допомозі литовського посла, т. зв. "Геннадієву Біблію", щоб звіряти тексти, вже зібраних в Острозі). Для читання коректури гебрійської Біблії професор старозавітного євангелієчно-теологічного факультету в Тюбінгені Ганс-Петер Рюгер потребував майже десять років.

67-річному (в 1979 році) складачеві Карлові Гойслереві нововидана Біблія стала працею цілого життя. Перед тим як торкнутися першої літери на клавіатурі спеціального лінотипа, він повинен був разом із штутгартськими абітурієнтами вивчити стару гебрійську мову. Вартість виготовлення вищезгаданої Біблії гебрійською мовою обраховується в добрий мільйон західнонімецьких марок. Перший наклад тієї Біблії 8000 примірників розійшовся по всьому світі. Але К. Гойслер не пішов тоді на відпочинок, а сів за свою складальну машину набирати Новий Заповіт грецькою мовою⁶⁾.

Андрій ГЛИНІН

4) "Рідна Церква", Новий Ульм, ч. 126, квітень-червень 1981 року, стор. 6-7.

5) Проф. Іван Огієнко "Українська культура", Вінніпег, 1970 р., стор. 31.

6) За "Гамбургер Абендблатт" у "Дас Бесте", Штутгарт, ч. 10, 1979 р., стор. 29.

О. ЯРОШІВСЬКИЙ

ДЕЩО ПРО М. ХВИЛЬОВОГО

Зустрівшись із Степаном Марковичем, завжди почувеш від нього щось цікаве. Так було й цього разу.

Привітавшись, Степан Маркович почав:

— Прочитав я в "Українських вістях" лист М. Дорошенка про Хвильового, де він пише, що Хвильовий був чекистом і розстрілював українських патріотів. Я певний, що Дорошенко ніколи не знав, не бачив Хвильового. Може, прочитавши оповідання Хвильового "Я", вирішив, що Хвильовий писав про самого себе. Я особисто добре знав Хвильового і знаю, що ніякого зв'язку з ЧеКа Хвильовий не мав. Я народився і жив у тій самій Великій Рублівці, де працювала вчителькою мати Хвильового. Приїхала вона до нас уже без чоловіка. Не знаю, чому вона залишила свого чоловіка Фітільова. Чув я, що він був п'яниця. Крім Миколи, у матері ще було троє дітей. Меншого брата Миколиного Львоню, якого

згадує пані Д. Г. (в "Нових днях"), я не пам'ятаю, може тому, що він був в армії в ті часи. Матеріально матері з такою сім'єю було дуже важко. Їй допомагав її брат Смаковський. Він же допомагав і Миколі вчитися. Смаковський до більшовицької влади був Богодухівським земським начальником, а потім мировим суддею.

В 1918-му році в нашій хаті часто збиралась молодь, в тому числі і М. Хвильовий. Говорили, сперечалися про політику. Я був тоді ще хлопцем і не встрявав у їхні суперечки, але з цікавістю слухав і пам'ятаю, що мені не подобалися дуже вже ліві погляди Хвильового. Не подобалися вони і моїм батькам, хоч до Хвильового вони ставилися з пошаною за його розум і освіту. Коли вставилась радянська влада, Хвильовий якийсь час працював у нас у Райвиконкомі. Часто заходив до нас, обідав у нас, а часом і заночовував. Згодом Хвильовий виїхав із Рублівки.

Під час хлібозаготівель селяни чинили спротив, а потім учасникам спротиву довелося довгі роки ховатися в лісах, аж поки влада оголосила амністію. Люди повернулися до своїх сімей. Між ними пригадую приятелів мого батька — Семена Кобу і Гармаша. Перші роки їх не чіпали, а коли в 1929 році почалася кампанія "ліквідації куркуля як класу", то хоч ні Коба, ні Гармаш і не були куркулями, їх теж заарештували, бо пригадали їхнє антирадянське минуле. Їх чекало або вічне заслання, або навіть і смерть. Люди, в тому числі і мій батько, не знали, як їх визволити. Згадали про Хвильового, він же там, близько коло влади, член Верховної Ради, може він допоможе. Звернулися до нього. Хвильовий приїхав у Рублівку. Поговорив із місцевою владою і взяв із собою Кобу і Гармаша. Хвильовий виїхав разом із ними, і з того часу і слід їх пропав. Ніхто не знав, що з ними сталося. Минули роки за роками, їхні діти повиростали, жінки, гадаючи, що їхні чоловіки загинули, повиходили заміж.

Під час німецької окупації довелося мені знову побувати в моїй рідній Рублівці. Одного дня, бачачи, заходять у наш двір якомсь нерішуче два невідомі нам старі діди з бородами. Батько виїшов із хати назустріч їм. Бачу з вікна — батько й діди цілуються й плачуть. Заходять у хату. Це були Семен Коба і Гармаш, ті самі, яких у 1929 році забрав із собою і вивіз Хвильовий. І розповіли вони, що Хвильовий дістав їм паспорти на інші прізвища, відвіз їх у Гутянські ліси, де влаштував їх на працю. Там вони й працювали лісничими, а тепер прийшли подивитися, як тут у них удома...

Де вони тепер і що з ними сталося, як прийшли знову совіти, того не можу знати. Знаю тільки, що, якщо Хвильовий, ризикуючи своїм життям, урятував тих людей, які боролися проти Совітів, то це доказ, що він не міг бути чекістом і розстрілювати черниць чи ще когось.

Так закінчив Степан Маркович спогади про Хвильового. І я цілком погодився з його висновком. Не може людина однією рукою рятувати людей від смерті і тим самим підставляти під загрозу і своє власне життя, а другою розстрілювати ні в чому невинних людей.

Дмитро Радиш. "Церква св. Ульріха в Авсбурзі" 1946. Акварель, 16 x 12.

КАТЕДРА УКРАЇНОЗНАВЧИХ СТУДІЙ У ТОРОНТІ

Катедра українознавчих студій при Торонтському університеті почала другий рік своєї діяльності. В цьому році введено три курси з історії України факультетами історії і політичної економії. На курсах навчається 24 студенти.

На всіх курсах учить проф. Павло Магочий, керівник Катедри. До предметів навчання включено однорічний вступний огляд історії України (12 студентів), однорічний семінар про Київську Русь (7 студентів) та інтердисциплінарний семінар українознавчих студій, зосереджений на XX столітті, який слухають студенти-аспіранти факультетів історії, політичної економії та слов'янських мов і літератур.

Цікаво зазначити, що курс про Київську Русь має найбільше число неукраїнських студентів.

Катедра продовжує працю над каталогом усіх категорій літератури, що пов'язані з українською тематикою і знаходяться в університетській бібліотеці. Слід також додати, що Катедра була співorganizатором двомісячної програми відзначення 90-річчя поселення українців у Канаді в Торонтському університеті, та наукової конференції, що відбулася у МекМастерському університеті в Гамільтоні, на тему "Україна і Росія та їхня зустріч на шляхах історії".

КОЛИ І ЧОМУ ЛЮДИНА ПОЧАЛА ХОДИТИ НА ДВОХ НОГАХ?

Як мавлоподібна тварина мільйони років тому перетворилась у людину? Коли і чому предки людини стали ходити на двох ногах?

Ці і інші подібні питання є з давніх часів важливими для багатьох науковців і взагалі всіх тих, які цікавляться еволюцією людини.

Особливо за останні двадцять років, в наслідок інтенсивної праці науковців, появилось багато нових теорій і значних змін у старих, хоч більшість з них основані на припущеннях, а не на дійсних фактах.

Одначе, відкриття 1973 року кістяка жіночого примата "Люсі", яка ходила на двох ногах по африканських рівнинах майже чотири мільйони років тому, вчинило революцію в мисленні науковців і привела до перегляду всіх інтерпретацій початків еволюції людини.

Кістяк "Люсі", наприклад, показує, що ходіння на двох ногах, яке вважалось суто людською характеристикою, було притаманне живим істотам два мільйони років до того, як появились перші люди.

Череп "Люсі" є завбільшки з череп людиноподібної мавпи, а це заперечує стару ідею про те, що збільшення черепа почалося до того як предки людини стали на ноги.

Також відпадає ідея, що людина почала вживати знаряддя і, щоб звільнити руки, стала на ноги, бо виявилось, що відомі найдавніші кам'яні знаряддя появились два мільйони років після життя "Люсі", а "Люсі" ходила вже на двох ногах.

Чому ж все таки предки людини стали на задні ноги?

Цікава стаття під заголовком "How are we came Man" ("Як мавпа стала людиною"), надрукована в журналі "Science" за квітень 1981 року.

Стаття подає нову теорію молодого вченого, антрополога Кентського Університету, доктора Овена Ловджая. Вчений вважає смішними і абсурдними теорії про те, що людина стала ходити на двох ногах, щоб звільнити руки для вживання і переноски знарядь і зброї, або що коли людина переселилась з лісів у степи, вона випрямилась на весь зріст, щоб далеко бачити.

Подати детально теорію доктора Ловджая неможливо, але основні його ідеї такі:

Найдавніші предки приматів не жили на деревах. Були вони чотириногими звірятами, розміром і виглядом подібні до білок-вивірок, харчувались комахами і жили на землі.

— Коли появились тропічні ліси, дерева яких стали зручним житлом для багатьох видів комах, а також для більших тваринок — малих жабок, ящірок і гадюк, деякі з цих приматів почали лазити на дерева, а згодом велика їхня кількість просто залишилась там жити. Їхні передні лапки з кігтями розвинулися в лапки, подібні до людської руки, а саме звіря, замість бігати по землі, стало висіти на гілках та стрибати з гілки на

гілку. Їхній зір також розвинувся, бо для ефективного перескакування треба було вміти точно визначити віддаль. Їхні очі поступово зайняли місце спершу голови, а не з боків, як це є в білок. Череп округлився, щоб уможливити нове розміщення очей. Зі зміною форми черепа прийшло також збільшення розмірів самої черепної коробки.

Одна велика група приматів хоч і розвинула руку і ногу, подібну до людської, залишилася чотириноною твариною. Здатність бігати в них залишилась, бо вони повертались з дерев на Землю. Ця група — це звичайні мавпи.

Група приматів т. зв. людиноподібних чи Великих Мавп, замість ходити по гілках, як це роблять звичайні мавпи, була ліпше пристосована висіти, гойдатись, сидіти чи стояти на гілках. Вони не могли так добре бігати, як звичайні мавпи, деякі не могли зовсім бігати. Коли більшість з них, подібні до горили чи шимпанзе, зішли з дерев на Землю, вони, завдячуючи своїм радикально новим характеристикам, зайняли нове економічне місце в природі.

Деякі з них стали двоногими — це наші предки. Чому вони випрямилась і стали на ноги?

Щоб зрозуміти, чому тварина рухається так, як вона рухається, тобто, чому вона сприйняла той чи інший спосіб руху, треба зрозуміти також її сексуальну стратегію.

Існує в природі два фундаментально різні способи розмноження тварин: тварина може продукувати величезну кількість яєць,кладаючи дуже мало енергії в кожне яйце, або може продукувати дуже мало яєць з великим вкладом у кожне. Великі мавпи — горила, шимпанзе і орангутанг, продукують тільки одне немовля кожних п'ять чи шість років. Нещасні випадки, неврожаї, хвороби і інше ще зменшують середню частоту народження.

Отже не диво, що сьогодні Великі Мавпи існують в дуже малих кількостях і тільки в сприятливому середовищі. Звичайні ж мавпи, навпаки, успішно живуть і розмножуються. Різниця в успіхові така драматична, що варто порівняти, чим вони відрізняються одне від одного. Виявляється, що між ними є різниця в двох важливих аспектах: мавпи чотириногі родять немовлят кожні два роки. Великі мавпи — кожні п'ять-шість років.

Одначе, що це все має спільного з ходінням на двох ногах? А ось що:

Якщо б тварина знайшла шлях прискорити процес частоти народження немовлят так, щоб діти родились тоді, коли старші діти ще малі, тоді б ситуація змінилась на краще. Мати могла б опікуватись двома дітьми разом, пізніше трьома, або й чотирма. Вона рухалась б менше і вживала б менше енергії.

Мати, очевидно, потребувала б більше допомоги і хтось мусів би їй допомогти. Тут появля-

ється батько, який перебрав би частину піклування на себе.

Якщо примат стає менш рухливим, пояснює Ловджей, він може стати на дві ноги, бо він не мусить багато бігати і має можливість бути менш ефективним для того, щоб робити інші речі, які мають більшу цінність для того, щоб вижити — наприклад, носити більше їжі для більшого числа дітей. Якщо чоловік стане ходити на двох ногах, він буде ліпше пристосований носити їжу. Якщо жінка стане на ноги, вона матиме дві вільні руки, одну для себе, а другу носити немовля. Очевидно щось подібне сталося в еволюції наших предків.

Отже, для того, щоб знати, чому наші предки стали на ноги, треба знати багато більше, ніж ми до цього часу знали. Вчений вважає, що наші предки навчилися ходити на двох ногах в лісі, а не в степах. Вони пішли з лісу на двох ногах близько 4 мільйонів років тому, а може й раніше. Вони це зробили незалежно від того, чи мали знаряддя, чи ні. Причини того, що вони стали двоногими, в основному сексуальні і соціальні. Коли вони вже добре ходили, вони йшли, куди хотіли. Може стало мало місця для них у лісі. Один чи два мільйони років тому вони розійшлися скрізь.

Знаряддя, можливо, допомогли їм розійтися далеко. На двох ногах вони ефективніше тримали, носили і кидали.

Наші предки, — твердить вчений, — не починали з мавп, які вживали знаряддя, вони починали з того, що проявили себе сексуально і соціально новаторськими мавпами, які зуміли частіше народжувати дітей, стали двоногими і в результаті зуміли розмножуватись набагато ефективніше, ніж інші людиноподібні мавпи.

Це був просто щасливий випадок, що те, що вони стали на ноги, привело пізніше до розвитку знаряддя, створення культури, а також чотирьох мільярдів подібних собі істот.

Науковці поставились до цієї найновішої теорії з обережністю. Ніхто покищо її не відкидає, але й не сприймає за факт.

Тільки майбутнє покаже, чи теорія доктора Ловджоя відповідає дійсності, чи приєднається до тих теорій, цінність яких тільки в тому, що вони віддзеркалюють історичний розвиток науки, ніякого практичного значення не маючи.

РИСУНОК А. ДЮРЕРА У ЛЬВОВІ?

У книжці "Лувр — Париж. Великі світові музеї", вид. Ньюзвік, 1967 р., знаходиться цікава інформація про один із двох рисунків Альбрехта Дюрера (1471-1528) до його автопортрета з 1493 року, з написом "Моє життя пройде так, як угорі вирішено". У книжці зазначено, що цей рисунок знаходиться у Львові.

Якщо хтось із наших дослідників старого європейського мистецтва мають вичерпніші інформації про цей твір Дюрера у Львові, було б цікаво повідомитися, у якій львівській збірці цей рисунок Дюрера знаходиться.

Ю. С.

ГУМОР І САТИРА

Леся БОГУСЛАВЕЦЬ

НА ПРОЩУ ДО РІДНОЇ ЗЕМЛІ

1. Готування до подорожі

"Мово рідна, краю рідний, хто вас забуває, той у грудях не серденько, тільки камінь має", деклямувала я одного погожого ранку, йдучи по вулиці. І тут я зустріла мою сусідку, Христю. Я зразу помітила, що вона в якомись особливим настрої.

— Пам'ятаєш, — проказала вона тихо, — колись ти говорила: "От би добре було нам разом поїхати на Україну!"

— Ти що, блекоти наїлась, чи з глузду з'їхала? — вигукнула я. — Отакий паклеп на мене наводиш! Де я таке верзла? Коли? Теревениш таке, що й купи не держиться. Хоч би люди не чули! Хтось сказав на глум, а вона бере на ум! Зрештою, голубонько, я не пригадую, що казала минулого тижня, а де вже пам'ятати, що бовкнула ще за царя Митрохи, як землі було трохи!"

Але Христю наче хтось наврочив. Вона тороче те саме.

— Давай, поїдемо на батьківщину. Час минає, ніхто з нас не молодшає. Це наш останній шанс здійснити мрію, про яку говорили роками! Поїдемо на прощу до рідної землі. Привітаємося з нею, пізнаємо її і попрощаємося з нею!

Я розгубилася:

— Ти, — питаю, — хвора, у лікаря була? Звідки такі думки? Як тепер їхати? Куди тепер їхати? В світі таке діється... Ти що хочеш, щоб нас зразу у штрафний батальйон до Афганістану відправили? Там не хватає! Он і в Польщі таку кашу наварили і хто зна хто її буде їсти. Та й, кажучи за їжу, чим ми будемо харчуватися на твоїй Україні? Святим Духом чи що?

— Диви яка пундикова стала, — наритилася на мене сусідка. — Можеш трохи і схуднути, тобі не зашкодить. Зрештою, хліб та вода — козача їда.

— Дивись яка козачка стала!

Ви не знаєте Христі. Це найупертіша людина у світі! Коли вона вбила щось у голову, навіть я не можу її відрадити. До того ж, знаючи мою циганську вдачу, вона, мов ненароком, згадала, що з Києва рукою подати до Криму, а звідти можна чкурнути через Тбілісі, Бухару, Самарканд до Сибіру.

Тут я зауважила, що до Сибіру, ми можемо потрапити і навпростець... Одначе Христя вдала, що не чує, і далі згадала Находку, потім Токіо й Гонконг.

Так що маршрут у неї був накреслений: І говори до неї як у неї макові! Ну, думаю, нічого, у гурті і смерть не страшна. Де наше не пропадало, — поїду! Не пущу ж я її саму по світі віятися! Зрештою, не такий чорт страшний, як його малюють!

Того ж тижня ми пішли до туристичного бюро, дали двадцять доларів і почали мріяти... За цю мінімальну суму — скільки просторів ми з нею обміряли! Півроку провели у мандрах. Я почувалася майже як Марко Поло!

Кожного тижня брали в бібліотеці книжки: Христя про Україну, а я — про екзотичніші країни... і подорожували.

Коли часами моя вечера недописувала, мій найдорожчий кривився і питав: — А де сьогодні була, в Бухарі чи в Самарканді, що такі заморські страви спарторила?

Ох, самі назви цих міст приводили мене у захват! Я блукала їхніми вуличками, оглядала пам'ятники, мечеті, оздоблені орнаменти. Слухала давні легенди й ще більше захоплювалася.

Якось однієї неділі, в гарячу днину, після довгих оглядин галів і руїн, я втомлена хотіла зайти у Чайхану. Але, виявилося, жінкам там не місце. Що робити? Я вмирала від спраги. І тут мене врятував чоловік. Він зайшов до кімнати і приніс горнятко запашної, жаданої кави!

Коли розказала моє захоплення мандрівками Христі, вона порадила для баянсу прочитати біографію Берії, а також дещо про дисидентів. Я послуhalася і вийшла така ситуація: вдень думаю про Тбілісі, блукаю по Алма-Аті, а вночі сниться холодний Сибір! А тут ще кума жару дала:

— Не бійся, — говорить, якби що, ми за тебе демонструвати будемо, не пропадеш. Але спасибі сусідці, потішила:

— Кому ти там потрібна? — засміялась вона. — Подумаєш, діячка! Далеко кудому до зайця!

Я хотіла обуритися, запротестувати, мовляв, і ми не ликом шиті, але глянула на Христю і вирішила — подалі від гріха, промовчу цим разом. Ось як вернусь, тоді про героїства свої буду розказувати.

А все ж без конфронтації не обійшлося.

— Куди це годиться, — питаю Христі, — стрічному й поперечному говориш про нашу подорож. Без перебільшення — вся Австралія знає! Таж ми мусимо трактувати нашу поїздку, як найбільшу державну таємницю, бо інакше постраждає моя репутація. Не хочу, щоб на мене всіх собак вішали. Треба бути обачним, — повчаю її. До мого вуха вже дійшли різні розмови. Деякі людці переживають, де в нас такі гроші візьмуться.

— Нащо нам гроші, ми й самі хороші, — сміється вона. — Я ще часу не мала за це подумати. Добре хоч чужі голову собі поламають. А за поговор не бійся. На людського рота не зробиш ворота!

Мабуть вона таки мала рацію. Не треба журитися наперед. Одного сонячного ранку наші чудові пляни розбилися на дрібнесенькі скалочки. Випарували, зникли, як імла, і мокрого місця по них не залишилося!

От і добре, думаю собі. Так і вовк ситий, і кози цілі. Поміряли собі, треба і честь знати. Але Христя вирішила інакше.

— Тепер, — заявила вона, — будемо пляну-

вати реально. Ідемо лише на Україну! І коли вона так сказала, я відчула, що цим разом ніякі небесні чи земні сили нас не спинять.

Новину, що ми справді й дійсно ідемо на Україну, я обережно передала чоловікові. Він хвилину подумав, зробив серйозне обличчя й провів:

— Ти, дорогесенька, і там усім розуму вставиш. Не сумніваюсь, після твоїх відвідин увесь народ українською мовою заговорить!

— Це навело мене на геніальну думку — вигукнула сусідка. — Зробимо експеримент. Всі шість тижнів на Україні будемо розмовляти виключно українською мовою!

— В тебе, — питаю, — всі вдома, чи половина поїхала? Чи, може, це черговий твій жарт, то мені не смішно.

Тим часом усі знайомі бажали щасливої подорожі і вчасного повернення додому.

Де ж те "дома"? Туди ідемо додому, назад вертаємося — теж додому. Де ж воно справді є?

— А от ти поїдеш, роздивившись, і вирішиш, де оте "дома", — потішає кума.

Готувались до від'їзду за обдуманим пляном. Тиждень перед від'їздом спакувалася. Решту тижня виймала речі і перекладала з валізки у торбу і навпаки.

— А це для чого? — спитав недогадливий чоловік.

— А для того, — пояснюю, — що, коли не знаєш, де що лежить, то зовсім не будеш переживати при перевірці. Така логіка його ще дуже заплутала.

— Хіба ти везеш щось нелегальне? — поцікавився він. Темнота, темнота!

— Тепер воно легальне, а поки доведеться кордон пережджати, закони можуть змінитися і стане нелегальне, — кажу я. Якби я знала, які пророчі були мої слова!

(Далі буде)

НАДІСЛАНІ НОВІ ВИДАННЯ

Олекса Ізарський. ЛІТО НАД ОЗЕРОМ. Роман "Сучасність" 1981 р., 331 стор. Зміст та адреса для замовлень — в "Н. Л." за січень 1982.

Sophia Haevska. TREASURES OF THE CENTURIES. Ed. Iwan Owechko, Published by the Ukrainian Free University Foundation. New York — Denver, 1981.

"Art for the eyes and melody for the heart"...

Книжка ця має на меті захопити молодь до вивчення української історії та до переоцінки українських традиційних культурних цінностей у Північній Америці.

Іван Боднарчук. ЗАМРЯЧЕНІ РАНКИ. Оповідання, новелі, нариси. Вид. Об'єднання українських письменників у Канаді "Слово", Едмонтон-Вінніпег-Торонто, 1978.

"...Іван Боднарчук — майстер компактного образу, дуже талановитий мистець мініатюри, назва якій — нарис". (Із передмови Ольги Мак).

Журнал "КОНТАКТ", ч. 2-3, Громадський Комітет єврейсько-української співпраці, Єрусалим, 1981.

ЯК І ЧОМУ ЗГІНУЛИ ДИНОЗАВРИ?

Людина вже вийшла у відкритий космос, побувала на Місяці, заглянула в таємниці Венери, Марса, Юпітера, зблизька побачила кільця довкола Сатурна. Вона вже знає достатньо про суєдні з нашим Сонцем зірки, радіотелескопами вимацує найдальші обрії Всесвіту. А от про свою власну планету, Землю, знає ще дуже мало. До цих пір вона не розгадала, чому колись єдиний континент раптом розколовся на частини, які — теж загадка — до цих пір розповзаються по поверхні кулі в різні боки. Вона до цих пір не знайшла причин періодичних похолодань, від яких планета буквально зодягається в льодовий панцир на відтинку часу, що тягнуться по сто тисяч років. Вона й досі не дала точної відповіді, чому, порівняно недавно, зникла з землі Неандертальська людина, наш близький свояк, але дещо інакший за своєю фізіологією. Вона й досі непевна щодо плям на сонці. До цих пір циркулює кілька надцять версій про зникнення мамонтів. І майже титанічною залишається загадка про загибель динозаврів, що трапилося приблизно 65 мільйонів років тому.

Як і чому вимерли динозаври? Розповсюдившись по Землі понад 200 мільйонів років тому, вони володіли нашою плянетою 135 мільйонів років підряд. І раптом, ніби змовившись, всі простягли ноги.

Недавно англійське телебачення показувало надзвичайно цікавий науковий фільм, знайомлячи глядача з останньою і, мабуть, найбільш правдоподібною версією-припущенням щодо раптового зникнення тих далеких жильців планети.

Протягом свого довгого-предового панування, динозаври розвинулись в безліч порід і форм і опанували всі середовища — сушу, воду й повітря. Не дивлячись на їхню багату різноманітність, всіх їх єднала одна властивість: всі вони — двоногі, чотириногі чи з крилами для літання — продовжували біологічну репродукцію екстернальним методом, як кури, несучи яйця, з яких вилуплювалися нові покоління.

Знайдені в земних пластах відтиски їхніх відображень, а також вцілілі кістяки, передають нашому сприманню досить страхітливі портрети. Всі динозаври без винятку виглядали як несусвітні потвори. Немов би сама природа мала до них відразу, створивши їх незграбними, непривітними, величезними бовдурами, та ще й з крихіткою інтелекту. Споглядаючи на них, тяжко відчувати якусь симпатію чи прихильність.

Величезна більшість з них були страшенно неповоротні, пересувалися як черепахи, чимало мусіли жити в мілких водах, щоб тим зменшувати свою вагу, бо на суші вони важили так багато, що їх навіть не витримували їхні кістки.

І все ж величезна більшість з них були сумирними травоядами. Невелика меншість потвор бу-

ли неперебірливими хижаками, що споживали лише м'ясо.

Ані структурно, ані анатомічно, ані розумово не йшли вони ні в яке порівняння з тодішніми ссавцями, які, будучи дрібними, жили під жахливим гнітом як другосортні "громадяни", вічно ховаючись від хижаків-велетнів у глибоких підземеллях. Найбільші із тодішніх ссавців заледве сягали розміру теперішнього ховраха. Скрізь і у всьому динозаври залишалися безконкурентно "пануючою клясою".

Цілком очевидно, що пускаючи динозаврів у світ, природа наділила їх малоякісними генами. Адже за 135 мільйонів років свого панування динозаври чомусь не спромоглися зробити виняткового еволюційного стрибка. Лише яких півтузина динозаврських видів спромоглися за той час розвинути мозок, що не поступався інтелектом теперішнім дельфінам чи слонам. Інтелект всіх інших не перевищував теперішнього курячого. І все ж, як показують рештки раніших і пізніших екземплярів тих самих видів, вони еволюціонували як тілесно, так і розумово. Кілька з них стали двоногими, а передні кінцівки розвинулися в своєрідні руки. І якщо б не їхнє раптове зникнення, сьогодні їхні нащадки напевно прибрали б відносну людську подобу. Але про це пізніше.

Несподівано вчені звернули увагу на таку річ. Знайдені відтиски динозаврів знаходилися у земних відкладах, що датувалися з перед 200 мільйонів років, регулярно траплялися у пізніших відкладових шарах, і раптом у шарі, якому приблизно 6 мільйонів років і який походить з так званого Сертасійського періоду, їх не стало. Понад цим пластом ішла тонка, кілька дюнів завтовшки смуга звичайної глини, що являла собою ніби межу. Мікроскопічні дослідження показали, що й тодішній бактеріяльний світ теж зник, не переступив через цю загадкову лінію. Всі мікроби й бактерії, вірніше — їхні відтиски, знайдені поверх цього глиняного кордону, вже були інакшими як формою, так і будовою. Отже, попередній бактеріяльний світ також зник, разом з динозаврами.

Ясно, що глиняна смуга була слідом якоїсь катастрофи.

Дослідники переключилися на рослинність, виходячи з гіпотези, що, якщо нашу Землю навістило якесь незрівняне нещастя, від якого загинуло 75 відсотків усіх живих організмів, то те нещастя не оминувало й дерев. Та скільки вони не досліджували, скільки не копалися в минувшині, результат був той самий: величезна більшість сьогодинішніх дерев і рослин мали своїх предків і в динозаврському періоді. Шляхом еволюції вони дещо змінилися, але ніякого інтервалу в їхньому родоводі не зауважено. Вимерла лише невеличка група дерев, та й то лише на просторі поміж Уралом і Тихим океаном.

НОВІ ПОШТОВІ СТАВКИ ЗОБОВ'ЯЗУЮТЬ ВІД 1-ГО СІЧНЯ 1982 Р.

Нижче подаємо деякі нові поштові оплати, що зобов'язують від 1-го січня 1982 р.
за дорученням Канадської і Міжнародної пошти

Вичерпні подробиці про нові ставки, включно зі ставками на комерційні посилки,
можна одержати в Поштових урядах

Пошта для доручення в Канаді

Листи першої класи	0-30 гр. -----	30 ц
	30-50 гр. -----	45 ц
Спеціальне доручення	Оплата за 1-шу класу плюс -----	\$1.00
Повідчена пошта	Оплата за 1-шу, 3-тю або 4-ту класу плюс -----	\$1.00
Поручена пошта	Оплата за першу класу плюс -----	\$1.85
Поздоровлення (картки)	0-50 гр. -----	30 ц
Пошта 3-ої класи	0-50 гр. -----	30 ц
Пачки	з Торонта до Вінніпегу, 1-ша класу -----	\$4.00
Напр. 2 кг. (4,4 ф.)	4-та класу -----	\$1.75
	з Монреалу до Квебек Ситі	
	1-ша класу -----	\$2.45
	4-та класу -----	\$1.30
Телепошта	50 слів -----	\$3.45

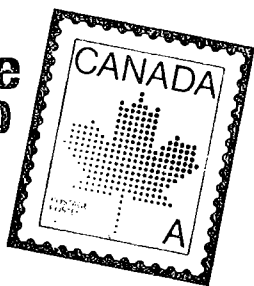
Пошта для доручення в США

Повітряною поштою		
Листи і картки	0-30 гр. -----	35 ц
	30-50 гр. -----	50 ц
Картки з поздоровленнями	0-50 гр. -----	30 ц

Пошта для доручення за океан

Повітряною поштою	0-20 гр. -----	60 ц
листи і картки	20-50 гр. -----	93 ц
Аерограми	-----	60 ц
Картки з поздоровленнями	0-20 гр. -----	30 ц

The
'A' Stamp

Поки нові значки появляться в розпродажу, Канадська Пошта видає спеціальний значок під назвою "А" значок. "А" значок не має написаної ціни, але має вартість 30 ц. Його можна вживати тільки на поштові пересилки в Канаді. Його не можна вживати на пошту, що покидає Канаду.

Правильна поштова оплата може бути очевидно, вирівняна уживанням комбінацій існуючих значків.

Canada

І полинули здогади. Одні твердили, що Земля і вся соняшна система одного разу опинилися близько супернови (вибух зірки), радіоактивне випромінювання якої обпалило всю поверхню нашої кулі, і більшість живого світу на ній загинула від радіації. Інші доводили, що динозаври вимерли від раптового похолодання, треті — що їх викосила епідемія. Була група чи школа, що доводила, ніби то динозаврів намножилося так багато, що вони витолочили всю рослинність. Спочатку вимерли травояди, а далі, через нестачу поживи, і м'ясоїди.

Та всі ці припущення розбивалися об таке запитання: а чому вимерли також всі мешканці й організми в верхніх шарах океану?

І ось тут на арену вийшов американський науковець Люїс Альвараз. Він висунув гіпотезу, що загинув динозаврів, бактерій, деяких дерев і мешканців океану сталася від надвишки температури. І велика група дослідників взялася за детальну перевірку цієї пропозиції.

Гіпотеза така: за час її існування, Землю навістило безліч чужорідних тіл, менших і більших. Якщо б не щільна атмосфера та вода, то наша планета виглядала б такою ж подовбаною, як і Місяць. Відомо, що в соняшну систему залітають цілі рої метеорів, що рухаються по специфічних видовжених орбітах. Вони — рідкі гості, і шанс, що вони зустрінуться в лоб з якоюсь планетою, дуже малий. Грізнішим є метеорний пояс, що лежить поміж орбітами Марса й Юпітера. Припускають, що це рештки планети, яка чомусь розкришилася на кусні.

В цьому поясі рухаються брили всяких розмірів. Є звичайні камінці, а є й відлами по 30 км довжини і такої ж ширини. Дуже часто, як трапляється й тепер, під впливом гравітаційних сил Юпітера, з цього пояса виламуються окремі брили і летять або ж у всесвіт, або прорізують соняшну систему, часом пересікаючи орбіти Марса, Землі, Венери й Меркурія. І 65 мільйонів років тому, каже Альвараз, одна така величезна брила, десь понад 20 км в діаметрі, гаратнула нашу Землю в час її чергового спокійного облету Сонця.

Почали шукати слідів того катаклізму на земній поверхні і на дні океанів. Ніде нічого не знайшли. Бо хоч на земній поверхні ефективно діє водяна й повітряна ерозія, певні обриси кратера від того зіткнення виднілися б ще й сьогодні.

Та Альвараз настоював на своєму. Оскільки, сказав він, від тієї колізії постраждали певні дерева на широтах поміж Уралом і Тихим океаном ("Тихим океаном" кажемо умовно, бо в ті часи був лише один континент і один океан), то метеор упав десь поблизу теперішнього азійського узбережжя. А опісля, коли континенти почали розсуватися в різні боки, кратер від небесного тіла опинився під азійським шельфом, і тому від нього тепер — ніякого сліду.

Добре, хай буде так, — погодилися його опоненти. А далі що?

А далі, провадив Альвараз, було так. Таке величезне тіло, врізавшись в земну атмосферу, здушило її в промірі всієї маси, як двопудова

гиря — частину матраца під собою, утворюючи в атмосфері порожню фігуру в формі лійки, конусом до земної поверхні. При ударі з поверхнею океану, а далі з його дном, в ту порожнечу легко здійснюлася невимірною маса води й пари, а також магмового пилу й димів з пробитого дна. Як фантастичний атомний гриб, вся ця чорна суміш шугонула в атмосферу, а потім у стратосферу, поволі заволокаючи небо й сонце. Над усією землею запала ніч, яка, як він доводить комп'ютерними обчисленнями, тривала не довго, бо інакше вимерла б уся рослинність, яка, як показали дослідження, хиріє без світла за яких двадцять-тридцять днів. На деяких широтах вона тривала довше, де-інде — коротше. Між Уралом і Тихим океаном — напевно довше.

На загал, розвиднилося над землею порівняно швидко ще й тому, що частина пилу й диму осіла сама собою, а решту з атмосфери вимили безупинні дощі, якими здійснюється океанічна вода й пара поверталася назад на поверхню. Але левина частина рідини залишалася в небі у вигляді хмар набагато довше, таким чином перетворюючи всю планету у величезний парник. Тепло прибувало на землю від нашого світила, а вирватися назад у космос не могло через хмари. Температура на всій кулі піднялася на яких 10 градусів. Для ссавців такий перепад температури ніяких труднощів не справляє, бо вони мають внутрішній регулятор тепла. А от динозаври...

Належачи до групи рептилій, динозаври такого внутрішнього механізму не мали. А тут ще їхня величина, бо без внутрішнього регулятора, чим більший організм, чим більша площа шкіри, тим гірше. Смерть неминуха. Було проведено дослід на Флориді з кількома крокодилами та алігаторами, цими віціленими репрезентантами динозаврського світу. Виявилося, що вони хоч із труднощами, але перенесли падіння температури, навіть до нуля. Але *надвишка* в три-чотири градуси була для них смертельною.

Щоб завершити теорію Альвараса, було взято проби з Сертасійського ґрунту в кількох різних регіонах планети і піддано їх скрупульозній хімічній аналізі. Результат: температура на земній кулі справді піднялася в ті часи майже на 10 градусів. Сумніву не було: динозаври, бактерії, мешканці верхніх вод океану загинули від надвишки тепла. Врятувалися з динозаврів найменші, такі як крокодили, черепахи та інші невеликі плазуни. Решта зійшла з поверхні землі назавжди. Що ж до ссавців, то всі без винятку вони перекочували через оту глиняну межу в наступний геологічний період. А пил, що поступово осів на землю, якраз і утворив отой дивний розмежований настил у два дюйми завтовшки.

Так скінчилася одна ера і почалася інша. Коли б не та катастрофа, то динозаври панували б і досі. А це означає, що наші далекі предки — ссавці — і досі юрилися б у підземних норах, у жахливому пригніченні, вічно ховаючись від велетнів-динозаврів. А значить, еволюційний процес у стосунку до них або ж не відбувся б взагалі, або ж був би дуже повільним, і на сьогодні нас просто не було б на землі.

Із зникненням динозаврів, планету перебрали ссавці. Рухливі, з кращою анатомією, з вищим інтелектом, вони розвинулися в досконаліші типи, врешті вилонивши людину, якій сповнилося щойно три мільйони років.

А не будь того нещастя, наш родовід починався б від динозаврів. З допомогою компютерів той самий Альвараз створив модель людської подоби, що походила б від динозаврів. У такому разі ми мали б невелику приплюснуту голову з двома великими очима, два отвори замість носа, широкий рот, два пупоподібних вуха, довгі руки з трьома кігтястими пальцями на кожній, сіро-зеленувату шкіру і екстернальний метод репродукції — немовлята вилуплювалися б з яєць, знесених жіночою статтю.

Альвараз сказав, що створена ним модель не точна, але дуже близька до подоби нащадка найбільш інтелектуально розвинутого динозавра в час катастрофи.

Все це, зрозуміло, лише теорія. Можливо, динозаврів спіткав інший кінець. І коли подумаєш, хто успадкував би планету, якщо б вони вціліли, то з місця погодишся, що таки добре, що випадок звів їх всіх зі світу, тим самим відкривши двері для нашого приходу.

Ігор КАЧУРОВСЬКИЙ

МІКОЛОГІЧНА ЛІРИКА

1.

*Про музику і пахощі зірок
Ще від Авзонія поети лунко мріють,
Ім зорі квітнуть, квіти їм зоріють
Колись було — у визначений строк.*

*Але погасли квіти променисті,
І відзвучала музика зорі:
Мені лишилися на дальнім передмісті
Зелені пустирі.*

*Хоч квітів там нема, зато силенна сила
Коштовніших оздоб, що береже трава:
Багрянний гігрофор і печериця біла
І ореада ніжно-воскова.*

11. 11. 81

2. *Amanita verna*

*Грибного збору запашний газард, —
Він не колоди шулерської карт, —
Напругою він вовчих ловів варт!*

*Ув Аргентині, серед щедрих піль,
Де гриб росте, неначе білий бриль, —
Чигає небезпека звідусіль.*

*Тобі морозом шкіру пробира
Чийсь погляд. То не мишача нора:
Як смерть, тарантул звідти визира.*

*Де сонцем недопалена трава,
Під тінню печериці спочива —
Ось ворохнулася! — вісімка жива.*

*А тут, де ліс — ялиці та куці,
Моховики журують по дощі,
Між ними й ти в промоклому плащі.*

*І раптом відсахнулася рука,
Мов від гадюки чи від павука —
То мухомор вдає моховика.*

*Зеленої поганки білий брат,
Від неї небезпечніший стократ:
В чужій одежі їн ховає яд...*

27-28 вересня, 4 жовтня 1980

3. Лист до Марійки

*Ніби море — береги підмиті,
Так непам'ять поглина літа.
Але визирне якоїсь миті
Спогадів зернина золота...*

*Чую вітер і чайні крики,
І пісків сипучих сонний звук.
Мов би щось загублене навіки
Радісно вертається до рук.*

*Рине чорна хвиля океану
На незрушно-сіру хвилю дюн.
А під соснами, куди не гляну,
Маслюків розсипаний табун.*

*Пахне сонцем, глищею, грибами,
І тече живиця здовж кори.
А вони, брунатні, під ногами —
Тільки нагинайся і бери!...*

*Кращого не пригадаю свята,
Ніж, над морем, ці осінні дні..
...Ти мене зустріла, наче брата
І була як посестра мені...*

*І я жду на ту щасливу днину,
Коли ліс вдягається в шарлат,
І тебе над Ізаром я стріну —
Як сестру зустріти має брат!*

10-11. VI. 81

4 *Licoperdon saccatum*

*Осеніло. Тихо з буків падали
Дармовиси мідні і мосяжні.
А по хаці — пагорби і падоли,
Де знаходять шлях лише відважні.*

*Ми глухому звірилися слідові,
Там, де стежку витоптали сарни.
І спинився зір на дивнім видиві:
Чи воно реальне — чи примарне?*

*Порхавки росли понад дорогою
Кожна — наче біла квасолина.
Але тут, насичені вологою,
Височіють ростом по коліна.*

*Мов би нашим приходом стривожені
Лісові повибігали діти:
— "Що вам треба в хаці заворожений?
Далі вас не можемо пустити!"*

Може, справді в темній улоговині,
Де грибних не бачить ні єдиний,
Та батьки їх, велетні, заховані —
Головаті, білі, в ріст людини?

4 листопада 81.

5. Колібія зимова, грудень

Уже на озері лисніє мертве скло,
Пухнастим інеем заповорило віти.
Ми — діти холоду. Немов би й не тепло,
Лише мороз і сніг нам повеліли: жити!

Студений свій багрець розносять снігури,
І зимний дзвін навкіл розсипали синиці,
Та промінь соняшний, неначе в ятері,
Зловили влітку ми у плетиво грибниці.

Коли порожній парк суворо замира,
Трава — поклатась ниць, куці — старечо-сиві,
Той промінь будить нас: це нам прийшла пора
Піднести голови у пружному пориві!

Листопад 81.

6.

На сонці, зламаний, дзвіночок доцвіта —
Де був густезний бір, лягло узвишся лисе. —
До рідної нори не завітають лиси —
Нора тепер пуста.

Коли рубають ліс — тікає звірина,
У кукурудзу геть позабігали сарни,
Бож і гілля і пні — усе таке негарне,
Де пуста навісна.

Зникають і гриби, коли стинають бір.
Як риби у глибині, коли іде ескадра,
Вони ховаються у попідземні надра
Від стукоту сокир.

Бо знає мудрий гриб, що визирнув коли б,
Його також зітнуть, ламають і задавлять,
Затопчуть чобітьми чи прикорнем розчавлять, —
Все знає віщий гриб...

11. 11. 81

7. Грибний сонет

Ів. Марчукові

Шапинка — чорносиній оксамит,
І підшавка яскраво-буриштинова...
Це — моховик, рідня боровикова,
Хоча здрібнілий, та шляхетний рід...

Модрина глицію осипає з віт.
Завмерла, забронзована, діброва.
А він для нас — спокуса, і онова,
І знахідка, і радість — цілий світ.

Та тільки що ж? Уже знялася хвища.
Вже не знайти протоптаних доріг.
Даремно ліс гриби для нас беріг
У тайнику, серед мохів і ріща.
Хурделиця мете... Все вище, вище
Цей передчасний, недоречний сніг...

12. XI. 81.

Віктор ТОПЧІЙ

В ОСЬМИЙ ДЕНЬ

Гутірка п'ята:

ФІЛОСОФІЯ НАУКИ "В НАПЕРСТКУ"

Всі наші спостереження, міркування й життєвий досвід вказують на те, що наш світ є замкнута в собі система щільно між собою узгоджених ("гармонійних") фізичних і метафізичних законів чи "сил природи". Закони мислення, в тому й людського розуму, включені в цю систему, достосовані до неї, й "замкнуті" в ній. Людина мислить "зсередини" кола світових законів, не ззовні їх; тобто, ми ніяк не можемо накинати своїх власних, вигаданих законів нашої дійсності. Закони правди-дійсності дані нам "згори"; ми не маємо й ніколи не матимемо сили їх змінити. Ми їх можемо пізнавати, вивчати та використовувати: скеровувати їхню взаємодію на бажаний нам вислід.

Це все, що наука й техніка будь-коли можуть досягти — але це є надзвичайно багато. Різні можливості взаємодії законів природи передбачені в метафізичній побудові всесвіту надзвичайно широко. В цій на подив відкритій нагоді керування взаємодією законів дійсності заключається і свобода й призначення людини: основа усієї нашої діяльності й творчості — практичної, етичної, естетичної чи якої б там не було.

В побутовій діяльності ми просто спрямовуємо одні безпосередньо відомі нам з досвіду сили дійсності супроти других, для бажаного наслідку. (Проте той бажаний наслідок не завжди можна гладенько відділити від небажаних, чи передбачених чи ні; а коли, бува, необачно "спрямовуємо" якусь силу правди-дійсності без відповідного знання або й наміру, то й грабелями по голові за неувважність до матері-природи заробити можна — якщо не спричинити щось значно гірше, чи собі чи іншим; навіть і в простій, побутовій сфері, нема діяльності без відповідальності). В науці й техніці робимо в засаді точно те ж саме — лише що керуємо тут законами й взаємодією значно складнішими, та на основі менш безпосереднього, значно більш обмеженого досвіду (а небезпечні спроби-досвіди робимо навгад).

Взаємодія сил дійсності відбувається й без нас, та й без жодної іншої живої тварі (чи то пак, істоти!); і не кожна така співдія чи протидія сил природи є конче творча або нам бажана. Тим то воно так у світі й влаштовано, що ніби нас і треба було; та й знання й бажання творчого чину зразу мають і безпосередню творчу мету — велику й малу, далеку й близьку.

В суспільстві, де цілі народи гинуть з голоду, не доводиться далеко шукати доказів необхідності творчого керування співвідношенням та співдією сил природи навіть і в стані близькому до первісної ніби рівноваги. Якщо брак мудрости при швидкому поступі техніки не висадить увесь

наш рід у повітря, разом з усією нашою "цивілізацією", то наукове знання з деяким часом відкриє нам — чи нашим нащадкам — неувяимі сьогодні творчі можливості (однаке вищий щабель взаємодії законів дійсності несе в собі й величезну загрозу повного нашого самознищення — та про цю "вбудовану" відповідальність мова буде згодом).

Ясна річ, творчість внутрі світової системи не є та сама, що й творення системи. Вічна мудрість та безмежна могутність, що дають ефективність законам нашої системи, не підлягають жодному з цих законів — вони ж бо є й їх джерелом. Проте очевидно й те, що закони буття мають далекосяжне мудре призначення, остаточну мудру мету.

Яка може бути остаточна мета існування розумної системи законів, якщо не діяльність в ній розумних і вільних істот? — хоч би й таких як ми. Антропоцентризм? Безумовно. Але вивід цей оправданий хоч би й лише тим, що ми не маємо й не можемо мати жодних інших категорій мислення як наші людські засади міркування, призначені для нашої діяльності, для нашого життя-буття. Ми ніяк не можемо вискочити з нашої розумової "шкіри", і не маємо потреби лізти з неї геть. Та це зовсім не значить, що ми накидаємо чи маємо змогу накидати метафізичній суті світу наші власні пізнавальні засоби — засоби, так би мовити, внутрішньо-системні. Метафізична змістовність свідомої творчої діяльності людства є одним з майже безперечних висновків на основі сукупності проявів свідомого буття. Але наші наукові й щоденні пізнавальні засоби не обов'язково відображають первісно-творчу побудову дійсності. Вони лише "співзвучні" цій дійсності, і то в очевидно обмеженій мірі. В цьому відношенні науковці частенько грішать неоправданим антропоцентризмом.

Пояснім на прикладі. Чи суть матеріальної дійсності мусить мати математичну структуру? Інакше кажучи, чи Творець фізичного всесвіту є в першу чергу "математиком", і тому математичне дослідження дійсності ніби є вершиною людської науки й мудрости?

Зась вам, математики, зась! Ваша "королева наук" на нараді створення всесвіту не засідала. Рахування й рахівництво в нашій матеріальній дійсності народилося разом з усіма іншими засобами чи "функціями" (хай вам буде по вашому слову — та по справжній суті!) істотного мислення. В метафізичній сфері дійсності лічба була — говорячи образно й антропоморфно! — "запланована" в першу чергу як один з струментів пізнання світу розумними істотами. В цьому відношенні є деяка подібність між нашими "інтелектуальними" засобами пізнання та керування дійсністю і нашими "ручними" струментами. Як ручне так і розумове знаряддя призначене для взаємодії живих істот з їх оточенням, достосоване до оточення з одного боку й до розумового чи фізичного складу істоти з другого — одне до руки, а друге до "голови". (Тут лапки схопилися за голову тому, що нею можна думати, грати в м'яч, або й гризти — чи зубами чи губами, чи гострим язиком; то теж добрі струменти!).

Кожний струмент має своє обмеження, як і своє призначення. Як ніхто ніколи не розпиляє воду (я кажу "воду", а не лід!), так ніхто ніколи не обраховує існування живої свідомості, хоч би й своєї власної. Та це веде нас до трохи іншої теми. Тут нам ідеться головню про безмежну, категоричну різницю між нашим людським розумом, включно з усіма нашими науковими методами, та першопричинною всесвітньою мудрістю; Хоч фактично, як так зразу поставити питання, то не може бути й дискусії — бо нема й критерія для жодного порівняння між мудрістю створення всесвітньої правди-дійсності та "мудрістю" її сприймання чи пізнання. Я звів питання на вузлі рейки. Звичайно філософи-математики й ставлять його в цій відносно поверховій площині. Проте, усі ми грішні поспішними висновками, а вскочити до математичного антропоморфізму є особливо легко. Візьмімо простий приклад.

Щоб полегшити собі труд чи поліпшити його вислід, початківці в малярському мистецтві накладають часом сітку на канву, чи уявно чи й олівцем. Гаразд і це математичне охоплення діла; геометрія й симетрія додаються й в естетичному сприйманні й творенні. Та чи воно значить, що й Творець не вмів скласти праобраз того мистецького твору, не вбудувавши перше в нього тую сіточку? А може Всевишній просто вклав тую нашу просторову мірку і до праобразу й до нашого ока, до нашого зорового сприймання світу, щоб предмет і засоби пізнання відповідали й цією мірою одне другому? — тобто, щоб праобраз був більш доступним мистцеві...

Безумовно, ми є дійсною частиною дійсного оточення, й усе наше земне буття є спілкування з цим оточенням та між собою. Наше сприймання дійсності мусить відповідати її побудові на всіх рівнях існування, як фізичного так і метафізичного; але це не значить, що вся ця відповідність є прямолінійна, хоч відповідні засоби пізнання завжди мусять бути принаймні співзвучними основам буття — інакше ми не могли б ані сприйняти, ані зрозуміти тієї частини дійсності, що ці засоби на неї спрямовані. Тому ми ніяк не можемо повністю відрізнити наші пізнавальні засоби від суті правди-дійсності, чи то фізичної чи метафізичної. Часом таке відрізнення і не кочче необхідне для нашого наближення до правди. Проте важливо розуміти й пам'ятати, що світ є безмежно ширший та глибший від наших спроможностей пізнання, і ми не можемо свої обмеження приписувати зовнішньому світові, а тим більше суті його, так же само, як ми не можемо накинати нашої дійсності нашої безпідставної уяви (фантазії).

Усі наші пізнавальні методи, включно з науковими, одночасно дають нам змогу доступу до правди-дійсності й обмежують нас до певних її проявів. Метафізичний творчий процес не був оснований на наших засобах і не є обмежений ними. Очевидно, електронні рахувальні приладдя необхідні нам, щоб збільшити наші "природні" пізнавальні засоби в деяких відношеннях. Світотворення обійшлося якось і без них! Так само й сучасне нам постійне поставання часу й простору, з усім нашим світом і буттям у них,

обходиться без наших математиків та електронних автоматів. Наша причастність до творчого чину в світі починається й кінчається у сфері взаємодії існуючих законів у часі та просторі. Усі способи нашої діяльності й усі методи наукового вивчення нашої дійсності мають як свій відповідний терен застосування, так і свої обмеження, не лише категоричні, але й практичні.

Хай хтось спробує математично обрахувати хоч би й головні розгалуження дуба, що має вирости з даного жолудя в даній землі та в якомусь місці під сонцем (не говорячи вже про гілочки та листочки!), або хай обрахує, де той жолудь найкраще посадити, то й знатиме, що й в практичному городництві наша "королева наук" часом і ломаного заступа не варта.

Кожний предмет має свій підхід, і кожний підхід має свої обмеження — і то подвійні: обмеження до свого предмету й у пізнаванні того предмету. Отже в кожній науці важливо знати її обмеження, так само як необхідно розуміти й обмеження ніби філософських "висновків" з недостатніх наукових ніби підстав.

Що стосується математики, те відноситься тим більше до інших наук — бо ж математичне мислення найлегше підлягає формальній перевірці. Емпіричні, досвідні науки, є обмежені до перевірки життєвим досвідом, і ніяк не повинні вискакувати з свого поля, як Пилип з конопель (або як дослівні "тлумачі" Біблії). Я вибрав математику для прикладу з багатьох причин, і мова про неї ще не скінчена, але тут слід згадати, що з наукової теорії еволюції ніяк не впливає філософічне ніби твердження, що світ не є розумно створений, а постав якимось "сам собою", чи випадково чи з якоїсь механічної внутрішньої або зовнішньої "необхідності" (тобто, з нічого — усе). Потворність такого псевдонаукового нон-секвітур є очевидна без доказу.

Отже, тії протиріччя, штучні поняття, дірки та викривання тої математичної "сітки", клітки чи решітки, що наука її накладає, — назагал надзвичайно успішно! — на деякі аспекти дійсності, виявляють не якісь ганджі всесвітніх законів, а обмеження й вади математичного до них підходу, навіть і там, де в засаді математика має першенство чи панівне своє становище: по відношенню до мір та чисел. Тим більше, хто пробує самовільно підтасовувати логічні закони мислення до якоїсь ніби математичної методи не є ані філософ, ані математик.

Можливо, що до такої гонористої конфузії та казусної контузії в науці й філософії як самозвання "матеріальна імплікація" в ніби "модерній логіці" (шедевр отого беззаконного шибеника, що ми зустріли ще при самому Вступі до храму нашої Метасофії!) деякою мірою спричинився і наш славний Іммануїл Кант чи ті, що тлумачили його вчення про аксіоматичні "а пріорі" засади мислення, і прикладом таких засад давали ніби очевидну істину математичного твердження $2 \times 2 = 4$. (Але ж це такі є безперечно правдиві твердження, і не дає жодної причини до "дефінітивної" сваволі псевдо-математичним гордошам!).

Фактично, навіть і ніби очевидна безпосеред-

ність такого арифметичного твердження як 2×2 полягає не в якійсь ніби принциповій його апіорності, а в проглядній простоті, що уможливило нам легко пам'ятати всі такі операції з малими цілими числами як множення, ділення, додавання й віднімання. Основи мислення при таких арифметичних міркуваннях є вбудовані в наші розумові здібності, безумовно, і в цьому відношенні можуть вважатися апіорними; але то лише основи. Саме ж твердження 2×2 в засаді є лише частиною таблиці множення, близькою початку, і нічим не відрізняється — в принципі — від її теоретично "безкінечного" кінця, що його годі й охопити розумом, чи то "а пріорі" чи "а постеріорі" — безпосередньо чи після столітнього кування...

Які б не були закони нашого мислення, а всі кінцеві наслідки й досягнення науки й техніки врешті підлягають перевірці через яке-небудь просте змислове відчуття — або безпосередню певність такого відчуття; до того ж, без повторної відтворності ефекту нема й повного наукового доказу. Ці дві з головних вимог правдивості до нашого наукового наближення лежать в основі "наукової методи", тобто дослідної перевірки здогаду.

Заглядаючи наперед, у далекі майбутні віки, можемо з певністю сподіватися, що конкретно-наукова метода врешті принесе людству майже неймовірну сьогодні змогу такого глибокого й могутнього наближення до правди-дійсності й керування співдією природних сил; аж до того ступня, що тепер нам виглядає основним рівноважним співвідношенням цих сил, як в зовнішньому оточенні так і у внутрішній людській дійсності. Але в тому сподіванні величезного творчого досягнення науки є й велике "ЯКЩО": якщо цивілізоване людське суспільство існувати-ме до такого часу.

Науково-технічний бік цивілізації дає нам змогу участі в докінченні життєвої надбудови до всесвітнього творчого чину з одної сторони й майже необмежений засіб до повного самознищення з другої. Це раз. Два є те, що кожний рід істот може мати й свій гостро обмежений наділ чи запас сил сукупної життєздатності. Ми досі не знаємо з певністю, чому це різні роди й породи з'являються й майже безслідно зникають, в нашому земному бутті. Мохнаті мамути й динозаври, та й ніби наші еволюційні предки, відійшли з минулими віками... Ми можемо податися туди ж з багатьох різних причин, відомих і невідомих, навіть і без наукового самознищення. Фактично й існування світу в майбутньому, хоч би й ще одну мить, зовсім не є аж таке певне, як здається на перший — безумовно наївний — погляд.

Ми сподіваємося майбутньої хвилі з минулого досвіду. А що, якби сучасне нам світотворення — творче утримання всесвіту — раптом було собі зупинилося? І вся наша метафізика зникла разом з усією фізикою, з часом і простором. навіть і без жодного вибуху, в одну мить... Де б тоді була уся наша наука й техніка, уся еволюція та революція; "боротьба за існування", чи під

МУХА В ХАТІ

Трагічна дрібничка

Сприймай лагідно навчання років і повільно зрікайся буйної юности.

Давня мудрість

Він був не просто старий, а старезний. Сто років йому вже добігало. Тим то навіть одна муха в його хаті не абияк дошкуляла бідоласі. А колись було — гай-гай! Давно-давно було ще в його рідному селі на Україні. І це ставало тепер йому на пам'яті: мушва роями роїлася в їхній хаті. А як їхня сім'я — батько, мати й трєє дітлахів — сідала посеред хати навколо сирна¹⁾ обідати, то вони, нахабні мухи, мало в роти їм не лізли, щоб лизнути навіть ніщимного борщу. Та й сталося раз таке... Згадуючи це, він намагався зморщити в усмішку суху лимарщину, шкіру на своєму запалоощокому малому видочку. Але сміялися тільки чорні крапки його очей. Його батько таки, справді, проковтнув одну нахабу. А він тоді, укмітливий бувши:

— Тату, ви проковтнули муху...

— За котрою ложкою? — спитався батько.

— За третьою.

— А чом же ти, бісів сину, тоді не сказав?

Та лусь його по лобі ложкою. Грушевою, замашенько. А він, малий, але язикатий хлоп'як, у плач — та:

сонцем чи в затінку, змагання за владу, за живу; паразитичне — й усе ще голодне — животіння коштом інших тварин; уся наша "цивілізована" гордість і краса...

Ото ж, хоч як розвиток науки й техніки є ще й досі загальмований, здобування наукового знання та вміння не є нашою найдошкульнішою проблемою. Відсталість етичного розвитку суспільства, брак відповідної організації потрібних закладів, безвідповідальні "ідеї", "ідеології", та брак необхідного провідного напрямку — ось що загрожує і нашому поступові і нашому існуванню. Брак етичного поступу становить нашу найбільшу вселюдську хибу. "Сила" не має мети, а мета не має сили.

Проте, блукання людства — і навіть ніби етичних систем — на манівцях помилковості й прямого зла великою мірою спричинене теж і браком розуміння й знання правди-дійсності. Тому філософія етики й починається з метафізики та з філософії науки.

Ось і мій наперсток. Як маленька чарочка. А таки наперсточок! — для великого пальця правої ноги...

В наступній бесіді розглянемо деякі питання філософії етики.

— Якби ви, каже, після цього й дідька проковтнули, то не скажу...

Еге, таке колись було. Та його тоді ті мухи не турбували, хоч і лізли в вічі. То було таке звичайне як і вечірнє цвіркання цвіркуна десь під сінешнім порогом, як кумкання жаб у леваді тощо.

А тепер, в Америці, в нього була добра хата, що її він ще з небіжкою Мариною, царство їй небесне, придбав. Невеличка, але уміятно, пофабричному збудована. Двері й вікна були так щільно попригонювані, з такими густими дротяними сітками на них, що як відчинити двері та повідсувати вікна улітку для свіжого повітря, так і найменша мушка не пролізе в хату. Як у найгустішому ситі, що ним колись його мати просівала найбільше борошно на паски абоощо. Та він тими сітками й не так часто користувався. У велику спеку він пускав повітроохолодник, що робив просто райську прохолоду в усіх трьох його кімнатах.

Після смерті його доброї господині Марини (а це сталося років тридцять тому) ці кімнати, зокрема м'які меблі в них таки добре поприпадали пилом. Спочатку він, як ще був у доброму здоров'ї й силі, намагався все тримати в такому стані, як було за небіжки. Навіть її зілля, квіти на вікнах скількись років зберігав, поливав їх тощо. Та як знеможив від старости, то на все те махнув рукою. Тим більше, що й недобачати став. То вже як йому, недобачієві, придивлятися було до якогось там пилу?

Ну, а тепер, як зненацька в його хаті об'явилася муха (мабуть, чорна молодиця, що приносила, найнята, йому обіди, у двері впустила), він і зовсім з тропи збився. Недобачаючи, він не зразу її спостеріг. Але та клята муха сама "нагадала" про себе. Та ще й як нагадала! Вона завзялася просто полювати на нього в його власній хаті! Куди б він не кинувся, до якої кімнати чи навіть умивальні не пішов би, так і вона за ним слідком. Чи були в його хаті попередніми роками такі випадки, що до неї залетіла якась муха, він не пам'ятав. Якщо й були, то він, мабуть, давніше так не боявся мух, як тепер. А тепер, як він зовсім немічний та безпорадний став, ця остання муха просто стероризувала його, увесьденечки не давала йому спокою. Особливо любила вона сідати на його не лису, а цілком голу, без жадної волосини голову. Цю його голову, череп обтягала сухісінька, з темними плямами лимарщина-шкіра, і через те його тикло-подібна формою голова скидалася на голови в мумій єгипетських фараонів. Хтойзна, чи нахабамуха могла з цієї лимарщини щось висмоктати, але сідала, лескітно турбуючи її власника. Та й нервовий власник не давав їй такої можливості — змахував її також сухою й тонкою, як скіпочка, рукою.

А як він сідав їсти, то це вже був справжній бій між цією мухою та жалюгідними рештками ще все таки живої людини. Він підмахувався вже

¹⁾ Низький круглий столик.

від її нападів не голою рукою, а "зброєю" в ній — ложкою або виделкою і не давав їй ані краплиночки з того, що сам їв, — кутуляв робленими зубами, які, до речі, в його роті погано трималися.

Між іншим, він інколи не "хапався" вставати від столу після того, як кінчав їсти, а чорна мурина, прибравши зі столу та помивши посуд, ішла собі геть. А це були хитрощі з його боку. Він згадував, як колись, ще хлопцем буди, він умів для забавки ловити мух пригорщено своєю правою рукою. Пристежить, було, як котрась із рою сяде десь на рівному, на білій стіні або на материній скрині, а потім зробить із пальців та долоні щось таке, як черпачок, обережно підсуне той черпачок ближче до мухи, а тоді хвіть! та й затисне сердешну в жмені. Такими його "жертвами" були здебільшого такі мухи, що вже наїдяться десь, а тоді сяде котрась із них, щоб почистити лапками крильця або й просто загавиться відпочиваючи.

Цю давню "техніку" ловлі мух підсилили в його пам'яті відвідини вже в Америці місцевого зоопарку. Це було, правда, ще тоді, як він був "хлопець хоч куди козак", дарма що мав сімдесят уже років, а з ним була його жвава Марина.

Бачив він тоді в зоопарку малу мавпочку, таку завбільшки, як кішка, але з таким видочком, як у людини, тільки що чорним. Та й оченятами так лупала, як якась розумненьке дівча. Так от та мавпочка зовсім так, як він змалку, вміла ловити мух, коли залетить котра до її клітки. Махне ручкою — та хап! А тоді в рот — і ззіла.

Ну, але тепер уже наш старезний дідок не міг так, як це робив змалку та робила мавпочка в зоопарку, спіймати своєї мучительки й знищити: не та вже рука була в нього...

Отож він з розпачу якось звернувся був навіть до своєї чорної молодичі, щоб допомогла знищити його ворогиню — муху. Але та тільки знижувала плечима, не зрозумівши, либонь, спочатку, чого цей, на її думку, здитинілий дідок від неї хоче. Та коли усвідомила, що мова йде про знищення мухи, то аж зареготалась, блиснувши білими зубами на тлі чорного обличчя. Сказала:

— Як я її впіймаю? І скажете ж отаке невідь що!

А втім, вона таки махнула в повітрі тим рушничком, що ним стирала зі столу, відігнала від старого настирливу муху, — ото й була вся її "допомога". Її прадедавець хоч і мав таку голову, як у мумій єгипетських фараонів, але "чорна" у вільній Америці не була така його раба, щоб обмахувати цю його голову пальмовими гілками, як це було в фараонів. Добре, що хоч вона для немичного старого знайшлася, годувала його, а то було б таке з ним, що хоч живим у яму лягай. Білі, навіть з українок, на таку роботу не йшли, — так уже за понад тридцять років розбагатіли. А тими обідами, що подавала чорна, він спочатку навіть гидував: йому здавалося, що її чорні руки нечисті.

До піклувального дому він не хотів іти, уважаючи його мало не готовою "ямою". У його власній хаті йому спокійніше було, звичніше. А

що мав заощаджені гроші, то й наймав хоч би й мурилку. Тільки ж ота муха...

Цей немичний дідок, як і взагалі діди, любив після обіду спочивати, подрімати. На щастя, його спальня мала двері, які він міг зачиняти і так утікати від своєї мучительки — мухи. Але й цей маневр рідко коли йому вдавався: муха встигала разом із ним пролетіти й до спальні. Але він добрав способу, як у спальні від її нападів захиститись. Він брав велику газету "Свободу", робив з неї щось таке, як куреник, і накривав ним своє обличчя й голову. Звичайно ноги його були в штаних, а тулуб у сорочці, — цій частині його тіла муха не могла дошкуляти. Але вона, клята, сідала на куреник з газети та прикро шаруділа нею майже в старого над вухом. Він, хоч був і приглухуватий, чув це шарудіння, але таки міг під цю "музику" задрімати.

Скінчилася ця затята війна між двома живими істотами на планеті Землі цілком несподівано. Хоч наш дідок і не мав якихось вад у своєму тілі, ні на що не кородився, тільки висох у тілі як той хрущик, занепав на силі, але, заснувши раз під своїм куреником з газети "Свобода", він уже більше не прокинувся. Сконав природною смертю, не доживши кругло до ста років. А як той куреник, мабуть, від якогось руху вмирущого зсунувся з ліжка додолу, хижачка-муха просто впала на обличчя непорушної, готової для споживання здобичі. Але радість її була передчасна: вона не змогла прокусити муміфікованої в природнім процесі лимарщини-шкіри цього мерця.

А що ця хата не зразу була продана, довго стояла пустою, то й ця нещасна вже муха опинилася в смертельній скруті. Передніше, за життя власника-людини вона жила переважно тими крапельками страви чи крихтами хліба, що завжди залишалися після обіду людини навіть на витертому столі. Та й не в інтересах чорної наймички було дуже добре витирати той стіл. А як цієї можливості не стало, стіл висох у край, і сердешній охлялій мушці нічого вже було на ньому знаходити. Якийсь час вона розпачливо билася, голодна, об шибки вікон, жадібно дзижчала. Та виходу для неї вже не було — і вона одного дня гинула. Упала безживним трупом на лутку вікна, перевернувшись догори ногами.

А якби була не пожаднилась на легку здобич у затишній хаті та шукала поживи надворі, то, може б, і прожила довше. Не знати тільки ще й досі в науці, як довго живуть мухи. Хоч один український науковець-біолог в Америці і запозвався був вивчити вік мухи, але сам передчасно помер, не виконавши цього завдання²⁾.

²⁾ М. Ветухів.

**ЧИ ВИ вже вирівняли залеглу передплату?
Якщо ні — зробить це негайно!**

ЛИСТИ ДО РЕДАКЦІЇ

...Українська мова настільки багата і удосконалена, що для нас, емігрантів, немає фактичних причин розводити полеміку з цього приводу. Ми — як відомо, мізерна частинка великого народу — просто кажучи, не маємо внутрішнього еміграційного вжитку: цього нам не заборонить тутешня влада... Немає фактичних причин, у нас існує привід...

В. О. (Вашінгтон)

РЕД. Ваш довгий лист ми не можемо тут повністю передрукувати, хоч є у ньому й цікаві зауваження, наприклад, про співвідношення діалектів і стандартної мови тощо. Зауважимо тільки, що еміграція має моральне право полемізувати з приводу мови. Яка ж влада — "тутешня" чи тамтешня — відібрала від емігрантів це право? Інша справа — з якої інтелектуальної висоти провадиться така полеміка. І, взагалі, якби не було жодних причин турбуватися станом нашої мови, то і привід не легко було б знайти. А багатство і досконалість нашої мови — це ще не привід для самовдоволення: адже латинська також багата і досконала, а який її статус у цьому світі? Українська і цього не матиме, коли перейде у розряд мертвих (хоч і вдосконалених).

...Маю пропозицію заснувати в журналі сторінку "Клуб шукачів мовних хиб у наших газетах"...

М. (підпис нерозбірливий)

РЕД. Ідеї не підтримуємо: щоб усе вибирати, потрібен не клуб, а цілий світовий конгрес. Крім того, кожне повторення хиб сприяє ще кращому запам'ятовуванню її. Замість повторювати і колекціонувати неправильно, краще викладати і вивчати те, що слід.

...“Нові дні” читаються гарно. В них міститься, порівнюючи з іншими журналами, мало політики... Однаке цей місячник містить мало статей на наукові теми... Бо ще й сьогодні весь загал пересічної людності на нашій планеті рахує себе народженим не від Матері-природи, а від якогось там надзвичайного ества, що ми розуміємо під словом бог...

В. Ірклієвський (ФРН)

РЕД. Науково-популярні статті друкуватимемо у належній пропорції. Деякі з них, можливо, вклатимуться в рамки атеїстичного світогляду. Між іншим, якщо Ви справді вільнодумець-атеїст, то Вам повинно бути байдуже, з якої літери писати слово Бог. Отже, за узвичаєними нормами правопису “пересічної людності на нашій планеті”, радимо писати слово Бог з великої.

Дорогі творці і читачі славного журналу “Нові дні”! Всіх Вас вітаю з Новим 1982-им роком! Дай Боже, аби він не виліз нікому боком!... Один араб сказав: “Що мені з того, що світ великий, а рік новий, коли в мене черевик тісний?” О Боже! хто не має тепер тісного черевика? А зокрема — у старих жінки й чоловіки, які вже не потрібні нікому — ні своєму, ні чужому!

Старий вояк — Яків Возняк

РЕД. Спасибі за поздоровлення. Бажаємо, щоб Ваші черевики трохи розтопталися.

ПОСМЕРТНА ЗГАДКА

...Минув рік, як не стало між нами славної пам'яті Миколи Петровича Аксюка.

У неділю 22 листопада 1981 року, в день відходу у вічність, у Церкві Святої Покрови отець Ігор Куташ відправив панахиду за спокій душі спочилого Миколи. Співав церковний хор під диригуванням Івана Козачка. Друзі та знайомі покійного вшанували його своєю присутністю.

Поминальний обід приготувала родина покійного й жіноче товариство ім. Лесі Українки. Коротким вступним словом відкрив обід Микола Жовтоніжка. Своїми спогадами про Миколу Петровича поділився Андрій Павлович Степовий.

Народився Микола Аксюк 27 жовтня 1908 року на Полтавщині. Його батька-священника під час реперсій було розстріляно. Мати Варвара і вся сім'я піддаються переслідуванням. Після втечі до Середньої Азії М. Аксюк поселяється на Донбасі, здобуває професійну освіту, одружується з Олександрою Тимофіївною Балабан. Там народжується їхній син Олег.

Йому не вдається уникнути переслідувань і навіть тортур, коли його соціальне походження було викрито. Рік у слідчій тюрмі увірвав кілька років від його життя.

Німеччина, Бельгія, Італія — ось етапи його шляху, відколи довелося залишити Батьківщину. У Канаді він проживає від 1951 року.

Громадська діяльність М. П. Аксюка — це, наприклад, членство у комітеті побудови пам'ятника Головному отаманові Симону Петлюрі, у рядах СУЖЕРО та УРДП. Він активний у житті громади при Центрі Св. Покрови у Монреалі, неодноразово обирається делегатом до місцевого віддлу КУК.

Вдові Олександрі Тимофіївні, синові Олегові і його дружині Тані, внукам Андрієві, Каті і Павлові висловлюємо найщиріші співчуття. Покійному Миколі Петровичу нехай буде Вічна Пам'ять із роду в рід.

М. Ж.

УКРАЇНСЬКА МОВА В АМЕРИЦІ

II. Польонізми в мові американських українців (13)

В українській мові немає слова "словний", натомість є слова "усний", "словесний". Лише під впливом польської мови міг виникнути вислів: "словне привітання" — з п. słowny. Привітання бувають усні й письмові.

Не відповідає українській літературній мові вислів: "кожухи таниї" — з п. tańszy. Замість цього польонізму (і одночасно діалектизму) треба казати: "дешевші".

В реченні — "це буде наш трибут усім" польське слово "трибут" треба викинути й замінити його українським словом "данина".

Вислів "трибічна комісія" — явний польонізм з п. trójboczny. — В українській літературній мові, коли мова йде про участь трьох юридичних сторін, то вживається вислів — "трестороння". Коли ж мова йде про щось, що має три боки, або йде на три боки, то тоді кажуть "трибічний". Наприклад: "Квартальна забудова села може бути чотирибічною, трибічною і двобічною" (СУМ, X, 250-251). Отже, не можна казати: "трибічна нарада", а тільки "трестороння нарада", "тресторонні переговори", "трестороння угода" і т. д. Відповідно до цього правила кажуть також "чотирестороння угода, нарада" тощо.

Вислів "йому присвічує одна мета" — це чисто польський фразеологізм з п. przuświeca mu ścieżkę. В перекладі на українську мову це означає: "він прагне до того, щоб" або "він має на увазі".

Дуже часто вживається слово "уділяти" в польському значенні — від п. udzielać. Українські відповідники до цього слова: *давати, надавати*. Замість висловів "уділяти допомогу", "уділяти стипендію" треба казати: "давати допомогу", "давати стипендію". Замість "уділення політичного азилю" треба казати: "надання політичного притулку". Замість "тайну подружжя уділив їм парох" треба казати: "їх повинчав священник". Замість чисто польського фразеологізму "уділення абсолютії уступаючій управі" треба казати: "схвалення звіту (діяльності) дотеперішньої управи".

Українське слово "уділяти" має зовсім інші значення: 1. *Виділяти для когось частину чогось* — "Я їй хату їм збудую і города вділю" (Г. Барв.). 2. *Заощаджувати* — "Уділити із заробітку яку дешицю про чорний день" (П. Мирн.). 3. *Обдаровувати чим-небудь* — "Нащо мені чорні брови вділила" (Н. П.).

По-польському звучить і таке речення: "Леся К. уділялася в студентському житті". Замість польонізму "уділялася" — з п. udzielać się треба казати: "Леся К. брала діяльну участь у студентському житті".

До непотрібних польонізмів належать слова "ужиточний", з п. użyteczny та "ужиточність" —

з п. użyteczność. Українські відповідники: "корисний", "придатний", "корисність", "придатність".

Засмічують українську мову й такі польонізми: "узгляднюється" (таке слово є в статті одного українського мовознавця (!), "узгляднені", "не узгляднені" — з п. uwzględnić, uwzględnić. Українські відповідники: "брати до уваги", "взяти до уваги".

Немає в українській мові слова "здібнення" (п. uzdolnienie). Натомість є слово "здібність".

Чужий українській мові вислів "умовий працівник" (п. umysłowy pracownik). Треба казати: "людина розумової праці".

Дуже часто в пресі трапляються такі речення: "Картер уневажнив ембарго", "уневажнення санкцій", "уневажнити закон", "договір уневажнено", "уневажнення указу 1876 року". Всюди тут непотрібний польонізм "уневажнити" (з п. unieważnić), його треба замінити українським словом "скасувати" ("скасування").

Тільки та людина, що думає по-польському, а не по-українському, може сказати: "уневиннити президента" (з п. uniewinnić). Українською мовою треба казати: "виправдати президента", "винизнати президента невинним".

Чисто польський вислів "управа землі" (з п. uprawa ziemi) треба відкинути й замінити українським висловом: "обробіток землі". Приклади: "Дайте землі справжній обробіток, і ніяка посуха не страшна" (Жур.). "Разом поле обробляли" (Рудч.). "Він почав наймати робітників і оброблювати поля" (Фр.).

Замість польонізму "управні поля", "управні землі" (з п. ziemie uprawne) треба казати: "оброблені поля".

По-польському звучить фраза: "управляти різні роди спорту" (з п. uprawiać sport). Українською мовою кажуть "займатися спортом". Приклади: "Ми тут з тобою гідропатією займемся, екскурсіями, водняним спортом" (Л. Укр.).

Українська преса в Америці дуже зловживає словом "уряд", вживаючи це слово в польському значенні (п. urząd). Часто доводиться читати такі чужі українській мові словосполучення: "Головний уряд Українського Народного Союзу", "шкільний уряд", "поштовий уряд", "церковний уряд і т. д. Цей польонізм рішуче треба відкинути і замінити його українськими словами: "Головна управа УНС", "шкільна адміністрація", "пошта", "поштова установа", "поштамт", "церковна управа", "церковний собор", "управління шкіл", "шкільна рада" і т. д.

Слово "уряд" в українській мові вживається в контексті "уряд США", "уряд Франції", "уряд Німеччини". Уряд — це найвищий виконавчий та розпорядчий орган державної влади, який здійснює управління державою. Отже ніяк не можна сказати: "парафіяльний уряд", "уряд УНС".

Конче треба викинути з ужитку й такі польські слова: "урядник" (п. urzędnik), "урядничка" (п. urzędniczka) і замінити їх українськими словами: "службовець" (в розмовному стилі мови є й слово "службовка"). Просто боляче стає, коли

в статті відомої української письменниці-наддніпрянки читаєш таке неологічне словосполучення: "міська урядниця (!)". У передреволюційній Росії існувало слово "урядник", яке означало нижній чин повітової поліції.

Без знання польської (або латинської) мови не можна зрозуміти такого речення: "Про мене ходила *фама* (!)" — з п. *fama*, себто "чутка". По-українському треба казати: "про мене пустилися чутки". В українській мові є такі фразеологізми: "Чутка пішла, шириться, поширилась, розійшлася". "Пускати, поширювати чутку".

В одній статті читаємо таке речення: "найбільше *фасцинує* (!) мене портрет". (З польського *fascynować*). А чи не краще було б, якби автор висловив свою думку по-українському, тоді було б і простіше і зрозуміліше: "найбільше захоплений я портретом".

Дуже часто без усякої потреби вживають польського слова "*фреквенція*" (з п. *frekwencja*) замість українського слова "*відвідування*". Вживають і польського фразеологізму: "*втішатися фреквенцією*" з п. *cieszyć się frekwencją*) себто "користуватися успіхом у публіки".

Замість "на фронті будинку" (п. *front gmachu*) треба казати "на передній стороні будинку" (на *фасаді*).

Польське слово "*харитативний*" широко вживається в таких словосполученнях: "харитативні установи", "харитативні організації", "харитативні цілі", "харитативна місія" тощо. З польського слова *charytatywny*. Замість цього чужого й непотрібного слова треба казати: "благодійний", "добродійний". Приклади: "У притулку було двадцять дівчаток... Це був благодійний заклад" (Донч.). "Міністерство затвердило статут нового добродійного товариства" (Коц.).

Цілком по-польському звучать такі словосполучення: "*хоронити перед небезпекою*" — з п. *chronić przed niebezpieczeństwem*. По-українському треба казати: "оберігати, охороняти від небезпеки". Приклади: "Тільки один димар нагадував, що то людська оселя, що оберігала людей од звіра і од лихої години" (П. Мирн.). "Охороняти від небезпеки" (СУМ).

Під впливом польської мови часто кажуть: "*ціла Канада*" — з п. *cała Kanada*. По-українському кажуть: "*уся Канада*". Замість "ціле населення Америки" треба казати "усе населення...".

Українське слово "*цілий*" означає: "не розбитий", "не розділений". Приклади: "Денис витяг з кишені цілий шматок сала" (І. Н.-Лев.).

Польське слово "*ціха*" (з п. *cicha*) має такі українські відповідники: "*риси*", "*особливість*", "*властивість*", "*ознака*". Під впливом польської мови слово "ціха" вживається в деяких творах західноукраїнських письменників. Але цей польонізм-діалектизм не належить до лексики української літературної мови. В залежності від контексту цей польонізм-діалектизм треба замінити українським словом.

Польонізм "*ціхувати*" (з п. *cieshować*) так само треба відкинути й замінити його українськими словами: "*характеризувати*", "*відзначати*". Замість вислову "ціхує його глибока культура"

треба казати: "його характеризує..." або "він відзначається...".

У реченні: "Вони мали зустрічі з ізраїльськими *чинниками*" слово "*чинники*" вжито в польському значенні (з п. *czynnik*). По-українському треба казати: "з ізраїльськими *представниками*".

В українській мові слово "*чинний*" вживається в іншому значенні, в значенні "*умова, рушійна сила, причина будь-якого процесу*". Приклади: "матеріальні чинники" (Фр.), "Верхній шар ґрунту на відкритій місцевості зазнає впливу таких активних чинників, як вітри..., дощові й снігові води" (Наука).

Польонізм-діалектизм "*Він чується добре*" (з п. *dobrze się czuć*) треба замінити українським висловом: "Він добре себе *почуває*". Слово "*чуватися*" в українській літературній мові вживається в таких значеннях: 1. *сприймати на слух*, 2. *звучати ніби наяву*, 3. те саме, що "*відчуватися*". Приклади: "Десь далеко чувся гомін" (Досв.). "Чується мені пісня Байрона..." (Н.-Лев.). "Щось тепле чулося в усіх тих словах" (Хотк.).

Часто в газетах читаємо такі речення й вислови: "Н. Караванська говорила про *шикани*", "постійні *шикани*", "продовжуються *шикани*", "Крофорд побоюється *шикан*", "посилюються *шикани*". І от у зв'язку з цим словом пригадується така розмова двох осіб: "Кажете, що були у крамниці Камкіна. Що ж ви там купили?"

— Купив польський словник.

— Навіщо ж він вам?"

— Та для того, щоб зрозуміти деякі слова, що трапляються в українській газеті.

"І польський словник поміг вам?"

— Поміг. Тепер я, нарешті, розумію, що таке "*шикани*". Це означає "*переслідування*", "*знущання*", "*утиски*" і т. д. Та й багато інших слів я тепер розумію завдяки польському словникові.

Ця розмова — не анекдот, а факт.

Бувають і такі випадки. В заголовку статті читаємо: "*Шотландці*", а в тексті статті раптом з'являються "*шкоти*" (з п. *Szkot*). В українській мові є морський термін "*шкот*", який означає снасть, якою розтягають вітрила і керують рухом судна. Наприклад: "Тільки щогли гнулися б і хляскали шкотами" (Ю. Янов.).

У реченні "Північна Дакота — *шпихлір* Радянського Союзу" польонізм-діалектизм "*шпихлір*" (з п. *spichlerz*) має такі українські відповідники: "*комора*", "*зернохвище*", "*житниця*".

Без усякої потреби ще й досі в пресі іноді вживається польонізм-діалектизм "*штука*" в такому, наприклад, вислові: "*Музей штуки*" (з п. *sztuka*) замість усім відомого українського вислову "*Музей мистецтва*". А бувають ще й такі неологізми: "*красні штуки*" замість "образотворче мистецтво".

Під впливом польської мови часто вживають слово "*ярина*" в польському значенні цього слова (з п. *jarzynu*), себто "*городина*". В українській літературній мові вживається слово "*городина*" замість польонізму-діалектизму "*ярина*". Слово "*городина*" означає городні плоди та зелень, які є продуктом харчування (капуста, огірки, морква та ін.). (Далі буде)

POSTAGE PAID AT TORONTO
Second Class Mail Registration
Number 1668

If not delivered please return to:
NOVI DNI

Box 126, Postal station "N"
Toronto, Ont., Canada M8V 3S4

СПИСОК ЖЕРТВОДАВЦІВ НА РОЗБУДОВУ ВИДАВНИЦТВА "НОВІ ДНІ" 12/81

Ольга і Петро Неліпа, Торонто, Канада	\$26.00
М. Жовтоніжко, Монреаль, Канада (в пошану сл. п. М. П. Аксюка)	25.00
О. Скрипчинський, Торонто, Канада	20.00
М. Чишкала, Нью Йорк, США	15.00
В. Соколовський, Сиракюзи, США	13.00
В. Пономаренко, Клівленд, США	10.00
К. Сітко, Торонто, Канада	10.00
А. Шкрібєць, Чикаго, США	10.00
Г. Поліщук, Пітсбург, США	10.00
А. Канарейський, Пентінгтон, Канада	10.00
Прот. Д. Свириденко, Судбури, Канада	9.00
М. Галка, Торонто, Канада	8.00
М. Грам'як, Філадельфія, США	8.00
І. Кайдан, Сетен Гіллс, США	8.00
І. Колесник, Торонто, Канада	8.00
В. Ростун, Чикаго, США	8.00
Прот. Е. Чижів, Монреаль, Канада	8.00
А. Максимлюк, Оро, Канада	8.00
Д. Корнійчук, Судбури, Канада	8.00
пані М. Назарець, Річмонд, США	8.00
пані К. Дурковська, Вестон, Канада	8.00
О. Пошиваник, Чикаго, США	6.00
Т. Хохітва, Лявдердейл, США	6.00
Ф. Бойко, Пентінгтон, Канада	6.00
пані А. Радченко, Вілланг, Канада	6.00
А. Бараник, Кергонстон, США	5.00
Л. Станчевський, Кембрідж, Канада	5.00
А. Петрашко, Ст. Томас, Канада	5.00
А. Лозенко, Ньюарк, США	5.00
Д. Павленко, Летбридж, Канада	5.00
І. Мілько, Амгерстбург, Канада	4.00
М. Маренін, Порт. св. Лусі, США	3.00
І. Гасвський, Ельмгуст, США	3.00
М. Костирко, Сакрамент, США	3.00
А. Ляхін, Філадельфія, США	3.00
О. Сенко, Ярдвіл, США	3.00
В. Жураківський, Ст. Кетеринс, Канада	3.00
Л. Гречко, Філадельфія, США	3.00
пані В. Чудовська, Ватерфілд, США	3.00
пані В. Юрченко, Йонкерс, США	3.00
пані К. Фольц, Австралія	3.00
пані М. Стрілецька, Монреаль, Канада	3.00
Т. Г. Литвяк, Едмонтон, Канада	3.00
П. Шинкар, Філадельфія, США	3.00

НОВИХ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ПРИЄДНАЛИ:

К. Теличко, Едмонтон, Канада	4
Р. Клюковський, Чикаго, США	1

Спасибі всім за допомогу.

Редакція і адміністрація "Нових днів"

ПРОХАННЯ

У зв'язку з проектом Українського Наукового Інституту Гарвардського Університету (УНІГУ) — дослідів, студій та публікацій про жахиття голоду в Україні 1933 року, потрібно інформацій про долю архіву КП(б)У Чорнухівського району на Полтавщині. Цей архів, вивезений з України під час 2-ої світової війни, є важливим джерельним матеріалом для студій голоду 1933 р., зокрема, як також історії радянської влади в Україні взагалі.

Згаданим архівом користувався П. С. Лихо, публікуючи деякі витяги з нього в журналі Інституту студій СРСР — "Український Збірник", у Мюнхені, 1957 року.

Другий науковець — Павло Лютаревич — теж опублікував праці про Чорнухівський район.

Вдячні будемо за інформації про те, як можна б нав'язати контакт з Лютаревичем та Лихом, а також за кожну вістку про те, що сталося з архівом Чорнодухівського району. Пишіть, будь ласка, на адресу:

Dr. James Mace
Harvard University, Ukrainian Research Institute
1583 Massachusetts Avenue
Cambridge, MA 02138, USA

"КОЗУБ"

КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКЕ ТОВАРИСТВО
У ТОРОНТІ

відзначає

25-ліття своєї праці

КОНЦЕРТ

12-го лютого 1982 р. — година 8-ма веч.
в залі Королівської Консерваторії

273 Блур вул. захід

Йосип ГОШУЛЯК (бас)

Тетяна ТКАЧЕНКО (фортепіяно)

ТОВАРИСЬКА ЗУСТРІЧ

13-го лютого 1982 р. — година 7-ма веч.
в залі Катедри Св. Володимира
404 Бетирст вул.

ТОВАРИСЬКА ЗУСТРІЧ з вечерею
і мистецькими виступами.

Квиток вступу на ОБИДВІ події — 15 дол.
до набуття в "Арці", вул. Блур захід.

Для студентів і пенсіонерів — 10 дол.